

Capítol 3

Poblet, qüestió d'estat

(Dictadura, República i guerra civil 1923-1939)

Giovanni C. CATTINI¹

Carles VIÑAS GRÀCIA²

Les dècades de 1920 i 1930 representaren un moment important en el compromís de les institucions locals i estatals envers de la restauració de Poblet. En aquest marc, la Comissió de Monuments de la Província de Tarragona culminava el procés de reivindicació del reconeixement del monestir com a monument nacional per part del Ministeri d'Instrucció Pública i Belles Arts, que així ho va decretar el juliol de 1921, a proposta de la Real Academia de San Fernando de Madrid. Aquest resultat no implicà un canvi sobtat de les polítiques de recuperació i reconstrucció, però ajudà al fet que esdevingués un tema que recurrentment entrés en el debat polític i periodístic. La Mancomunitat, conscient del capital simbòlic representat pel conjunt monumental, intentà fer-se amb la propietat del monestir, però sense èxit. Mentre la dictadura de Primo de Rivera accentuà una lectura determinada de Poblet vinculada a un provincialisme aigualit que pretenia reforçar el sentiment nacional unitari espanyol. La visita reial d'Alfons XIII de 1926 fou important perquè s'iniciessin d'una manera més meticulosa les intervencions restauracionistes del conjunt monumental. En les acaballes de la dictadura, la creació del Patronat de Poblet sota la presidència de l'intel·lectual reusenc Eduard Toda fou determinant per a la continuïtat dels processos restauracionista del monestir. L'etapa republicana projectà una nova llum envers Poblet, que acollí manifestacions culturals heterogènies i actes d'organitzacions polítiques que compartiren l'ús del patrimoni artístic per impulsar un relat al voltant de Poblet d'acord amb la propaganda de llurs respectives idees. Així, cristal·litzà una disjuntiva entre la lectura catòlica conservadora del monument, impulsada tant per la Lliga Regio-

1. Professor a la Universitat de Barcelona. ORCID: 0000-0002-3091-5813.

2. Professor a la Universitat de Barcelona. ORCID: 0000-0002-0489-6612.

nalista com pel món carlí i conservador en general, i la progressista, més preocupada en la defensa del conjunt artístic i defensada per les organitzacions republicanes catalanes i també pel naixent moviment socialista de la Conca de Barberà. A la dualitat progressistes-conservadors cal afegir-hi les contraposicions entre les lectures més espanyolistes i les catalanistes, tot i que en aquestes darreres es pogueren copsar diferents graus de catalanisme al voltant de la reivindicació del conjunt monumental, que comprenien des del món més proper a la Lliga Catalana al radical de Nosaltres Sols! (NS!), passant per Esquerra Republicana de Catalunya (ERC). Paral·lelament, l'espai esdevingué cada cop més un referent turístic per un ampli sector de la societat civil, catalana i estrangera, que reconegué l'atractiu de Poblet.

DEL DECRET DE MONUMENT NACIONAL A LA DICTADURA DE PRIMO DE RIVERA

Des de la seva creació, el 1844, la Comissió Provincial de Monuments Històrics i Artístics de Tarragona maldà per aconseguir el control i la salvaguarda de Poblet, amb reiterades peticions a les autoritats locals i estatals perquè intervinguessin per aturar l'espoli del monestir que les poblacions properes duïen a terme. El 1893, la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando declarà diferents conjunts monumentals com a monuments nacionals d'Espanya però no hi inclougué Poblet. Des d'aleshores s'elevà reiteradament a la RABASF la petició d'inclusió del monestir i altres edificis entre els monuments nacionals, com passà el 1908 i, sobretot, el 1915, quan s'acordà fer la petició al ministeri per aconseguir aquest reconeixement «en vista de su riqueza artística, (...) su importancia histórica, como panteón reales que son de nuestros reyes y como establecimiento en donde se iniciaron los acontecimientos más notables de la historia de Aragón».³

L'any 1918, la Comissió Provincial de Monuments Històrics i Artístics de Tarragona tornà a demanar que Poblet, Santes Creus i l'Arc de Berà fossin reconeguts com a monuments nacionals, i d'aquesta manera aconseguir el màxim reconeixement de l'Estat.⁴

El gener de 1921, Eduard Toda, el màxim estudiós del monestir de Poblet, havia entrat a formar part d'aquella Comissió Provincial de Monuments Històrics i Artístics de Tarragona i havia fet costat a l'acció de Pío Bertran Vilagrassa, que en la mateixa sessió demanava que s'havia d'insistir perquè Poblet, Santes Creus i la resta de cenobis fossin designats monuments nacionals.⁵

3. Juan SERRA Y VILARÓ (1946b), *La Comisión de Monumentos Históricos y Artísticos de la Provincia de Tarragona ante las ruinas del Monasterio de Poblet*, Tarragona, Imprenta de J. Pijóan, p. 94.

4. Carpeta 4-95-2, Real Academia de Bellas Artes de San Fernando.

5. *Ibidem*, 4-86-6.

En aquesta conjuntura podem documentar-nos amb una font inèdita com el Llibre d'honor del monestir de Poblet, un obsequi atorgat l'abril de 1912 per l'Institut Català de les Arts del Llibre amb la voluntat que recollís les signatures de les personalitats de pas per Poblet⁶ i que ens permet analitzar la classe política, econòmica, cultural que visita la institució i quina és la seva visió tant de l'objecte artístic com dels significats ideològics que li atorgaven.⁷ Aquell mateix mes, una delegació de la Universitat de Saragossa, encapçalada pel rector Andrés Giménez Soler, destacat exponent del pensament aragonesista,⁸ deixava constància que «la Universidad de Zaragoza, tan interesada como la [universitat] de Barcelona a las glorias que representa este monasterio, y que se honra como sucesora de las generaciones de artistas que labraron este (...)».⁹

Una visió diferent la trobem en el religiós aragonès Antonio Martínez, segons el qual:

el monasterio de Poblet, sepulcro de grandezas pasadas de la gloriosa monarquía aragonesa, más bien que admiración y entusiasmo, ha producido en mi alma un sentimiento de cariño patriótico y devoción profunda. ¡Dios tenga en su gloria las almas de los Reyes y de los Monjes, que guarde a España, para que no se extingan las generaciones capaces de edificar monumentos dignos del culto de Dios, y de la grandeza nacional española.¹⁰

Només dues setmanes més tard, trobem la nota de La Liga de Drogueros Ultramarinos y Similares de Saragossa, de to menys abrandat, que durant una visita a Poblet va subratllar la bellesa del monestir alhora que invocava la benedicció dels seus fundadors.¹¹

El moviment catalanista deixava la seva petja també en el llibre d'actes i, com a mínim, es pot ressaltar com algú va esborrar deliberadament un fragment d'una dedicatòria, ens referim a la datada el 19 de març de 1921 i signada per J. Fabregat amb el missatge: «Remembrant les grandiositats de la nostra pàtria me surt de

6. Agustí ALTISENT (2014), *Història de Poblet*, Tarragona, Universitat Rovira i Virgili – Diputació de Tarragona, p. 736.

7. En la primera pàgina podem llegir: «Este histórico Real Monasterio de Poblet fue visitado, el día 29 de mayo de 1920, por el Illmo. y Rendmo. Sr. Nuncio de su Santidad en España, Monseñor Ragonesi, y por Excmo. e Illmo. Sr. Arzobispo de Tarragona, Dr. D. Francisco Vidal Barraquer, a quienes acompañaron sus respectivos tres familiares y cuatro individuos de la Comisión de Monumentos de Tarragona», a Llibre d'Honor del Monestir de Poblet (1920-1957), AAMP.

8. La biografia en el diccionari biogràfic de la Real Academia de la Historia: Andrés Giménez Soler | Real Academia de la Historia (*rah.es*).

9. Nota del 9 gener de 1921, a Llibre d'Honor del Monestir de Poblet (1920-1957), AAMP.

10. Nota del 12 juny de 1921, a *ibídem*.

11. Nota del 28 juny de 1921, a *ibídem*.

l'ànima un crit de....» El fragment que manca, com es pot entreveure malgrat la voluntat censora, reproduïa la consigna «Visca Catalunya Lliure».¹²

També cal destacar la nota d'Àngel Guimerà del 28 de març següent, escrita amb «unes ratlles dramàticament tortes i una lletra tremolosa»¹³ en què afirmava «vergonya eterna a la nació que ha abandonat aquest monument». Aquesta fórmula recordava, a tot català de l'època, la famosa al·locució proferida en el seu discurs inaugural a l'Ateneu Barcelonès de 1895 quan havia sentenciat «vergonya eterna a aquells que, menyspreant el seu idioma, alaben el dels altres».¹⁴ *La Veu de Catalunya* dedicà un article a la visita del gran dramaturg al conjunt monumental.¹⁵ Es recordava l'estat d'abandó del monestir, especialment «l'església panteó dels nostres reis, ànima i eix de la nacionalitat catalana, imatge vera de Catalunya, mutilada, trencada, profanada, absents els reis, que ni morts són respectats...», però la continuïtat del monument feia que es transformés tot ell en un símbol de «la grandesa i de la potencialitat de la nostra raça». L'autor de l'article comparava la monumentalitat de Poblet amb la de la figura de Guimerà, que era presentat com a «símbol vivent de la pàtria». El mateix dramaturg anys enrere havia dedicat una poesia al monestir i ara hi tornava de visita després que s'hagués estrenat a Montblanc la seva última obra *Joan Dalla*, llegida com un llegat clar del dramaturg a les noves generacions ja que el protagonista era «el vell que replega totes les seves forces a un amor invencible a la pàtria, i tramet l'amor a sa descendència superant totes les adversitats contra la pàtria conjurades».¹⁶

En el llibre d'honor d'aquests anys sovintejaren les reivindicacions vehements, com la de J. Franquesa: «veient la destrucció que afroga [sic] plana damunt les pedres d'aquest lloc sagrat, hi contemplo la terra catalana que també ha perdut la llibertat».¹⁷ Tampoc hi faltaven les dedicatòries que utilitzaven la rima per ser més contundents, com és el cas de la signada per B. Malagarriga, que afirmava:

12. Nota del 19 març de 1921, a *ibídem*.

13. ALTISENT (2014), p. 736.

14. Àngel GUIMERÀ (1978), *Obres completes*, Barcelona, Editorial Selecta, p. 1210. Sobre la vesant política del personatge vegeu: Giovanni C. CATTINI (2019), «'...I tant drets com caiguts poble serem.' Àngel Guimerà i els inicis del catalanisme polític», a GALLÉN, Enric, *et al.*, *Guimerà: ideologia i pensament*, Lleida, Punctum, p. 13-57, i Ídem (2024), «Guimerà: la persistència d'un mite popular i els debats al voltant del cinquantenari de la seva mort (1909-1974)», *Zeitschrift für Katalanistik*, 37, p. 181-207. DOI: <https://doi.org/10.46586/ZfK.2024>

15. Ramon RUCABADO, «En Guimerà a Poblet», *La Veu de Catalunya* (1 i 5 d'abril de 1921).

16. Ídem (1 d'abril de 1921), p. 7. La popularitat del personatge quedà remarcada en el seu enterrament com es desprèn de l'estudi de Giovanni C. CATTINI; Santiago IZQUIERDO; Carles VIÑAS (2024), «La polisèmia de un entierro: el proceso laico de santificación cultural de Àngel Guimerà» a CAO, David; MICHONNEAU, Stéphane, *La muerte pública. Los usos políticos del culto fúnebre en la España contemporánea*, Granada, Comares, p. 211-226.

17. 12 de juliol de 1921, a Llibre d'Honor del Monestir de Poblet (1920-1957), AAMP.

La mà criminal que t'ha arruïnada
 Mereix que la talla la destralt
 Si es fill de la terra catalana
 Vullau Déu i Pàtria perdonal¹⁸

O la realitzada per P. Sebastià Batet que elaborava la següent declaració:

Admirat de ta grandesa
 No sortiria d'ací
 Com turista fa bellesa
 M'has fet més benedicti¹⁹
 (12 de juliol de 1921,
 Llibre d'Honor del Monestir de Poblet)

Als inicis de la dècada de 1920 quedava clar que el moviment catalanista considerava Poblet un lloc de referència simbòlica fonamental, tal com hem analitzat en la gran manifestació de 1917 o en la de 1922. Aquesta significació del monestir pel catalanisme explica per què, des d'inicis del segle xx, a Poblet se succeïren els actes d'afirmació nacionalista. Això va possibilitar que el cenobi esdevingués una icona, primer, pel catalanisme de la Unió Catalanista i la Lliga Catalanista i, després, pel republicanisme d'esquerres. Un símbol patriòtic que desbordava, per tant, l'eix ideològic. «Tot català en el clos de Poblet, se sent més català» s'asseverava des de les pàgines de *La Veu de Catalunya*.²⁰

De totes maneres, el juliol de 1921 fou important per posar en l'agenda de la política estatal la necessitat d'intervenir per acabar amb el deteriorament del que quedava del conjunt cistercenc. Així, primer podem ressaltar que, a inicis del mateix mes de juliol, el Conde de Asalto havia aconseguit una xifra de 24.500 pessetes per a les obres de conservació del monestir²¹ i el 13 juliol de 1921 arribà l'esperada i perseguida declaració de Poblet com a «Bien de interés nacional. Patrimonio Histórico de España». El president de la Comissió Històrica de Monuments i delegat governamental visitava Poblet el gener de 1922 i deixava constància de «su complacencia por el excelente estado en que se encuentran los servicios de este Monasterio».²²

En els mesos següents, segurament l'episodi més destacable abans de la Dictadura de Primo de Rivera fou el frustrat intent de la Mancomunitat de Catalunya

18. Ibídem.

19. Ibídem.

20. «A Poblet», *La Veu de Catalunya* (26 de maig de 1917), p. 1.

21. *La Vanguardia* (5 de juliol de 1921), p. 13.

22. Nota del 31 gener de 1922, a Llibre d'Honor del Monestir de Poblet (1920-1957), AAMP.

de comprar l'edifici de Poblet, juntament amb el de Santes Creus. Tal com es desprèn d'un informe de l'Arxiu de la Diputació Provincial del febrer de 1922,²³ els dos monestirs eren per les autoritats espanyoles uns edificis «destruïts i inser-vibles», mentre pels catalans són «aquells dos monestirs de Poblet i Santes Creus, qual meravella artística és tan preuada com la seva gloriosa història, i en la quietud de quins llocs han descansat i descansen encara, en l'etern repòs de la mort, tantes il·lustres personalitats de la nostra terra». L'informe no amagava que davant els impediments burocràtics, el recurs millor per aconseguir la propietat d'aquestes entitats emblemàtiques era recórrer a subterfugis legals. En aquest marc, es recordava que en virtut de la llei de cessions del 9 de juny de 1869 les diputacions provincials podien reclamar a l'Estat aquells edificis que «es destines-sin a serveis dels que les lleis encomanen a les mateixes», és a dir, si les autoritats provincials donaven un ús social al patrimoni històric. L'Estat els cedia i la Man-comunitat elevava una petició per crear granges escoles en els dos conjunts mo-numentals.

Per altra banda, l'arquitecte i l'historiador de l'art Joan Bassegoda va escriure que la intenció de la Mancomunitat de Catalunya era crear un col·legi missional i una universitat pontifícia dins del conjunt monumental, projecte que hauria estat secundat pel cardenal arquebisbe de Tarragona Vidal Barraquer i el polític Fran-cesc Cambó, aleshores ministre d'Hisenda, i que les arrels d'aquest projecte es remuntaven a 1914.²⁴

La iniciativa no prosperà, entre d'altres motius perquè el 13 de setembre de 1923, el general Miguel Primo de Rivera s'aixecà en contra del sistema polític de la Restauració i dugué a terme un cop d'Estat que es materialitzà en una pro-funda campanya homogeneïtzadora espanyolista, concretada en el decret antise-paratista del 18 de setembre, que va permetre impulsar una oberta persecució del catalanisme, i ampliava la tipologia dels delictes en contra de la unitat de la pàtria, perseguit ja per la Llei de Jurisdiccions de 1906. Es prohibí exhibir la senyera i l'ús oficial de la llengua catalana i incloïa penes draconianes per a qui s'aixequés en armes contra l'Estat. En unes setmanes es dissolgueren ajuntaments, diputacions, societats com el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i la Indústria (CADCI) i es perseguí militants nacionalistes i, fins i tot, nombrosos capellans. El 27 d'octubre de 1923 una reial ordre de la Direcció General d'Ensenyament Pri-mari imposava el castellà com a única llengua d'educació i el 15 de febrer de 1924

23. «Informe del 23 febrer 1922», carpeta Q 306, exp. 41 (5), Arxiu Històric de la Diputació de Barcelona.

24. Joan BASSEGODA (1983), *Història de la Restauració de Poblet. Destrucció i reconstrucció de Poblet*, Poblet, Abadia de Poblet, p. 158.

una altra reial ordre preveia la inspecció obligatòria de tots els centres educatius per comprovar l'aplicació d'aquestes mesures sota pena de tancament per aquells instituts refractaris a les noves disposicions. Les maniobres del Directori Militar continuaven prohibint les manifestacions obreres per al Primer de Maig i les nacionalistes de l'Onze de Setembre. Les polítiques repressives continuaren amb la purga del personal de totes les diputacions i s'acompanyaren d'un nou estatut municipal (abril de 1924), pensat per retallar les possibilitats d'autogovern, i per una nova Llei Provincial (març de 1925) que eliminà legalment la Mancomunitat de Catalunya.²⁵

El llibre de signatures del monestir recull aquest canvi dictatorial, com exemplifiquen les dedicatòries espanyolistes més comunes. Així, des del juliol de 1924 es poden llegir frases com «es una maravilla de arte español» o «que Dios me conceda los años de vida necesarios para ver la restauracion de esta joya artística catalana», subscrita per l'empresari tèxtil conservador José de Despujol (s. f.), o la del propi governador civil de Tarragona, que afirmava «las mismas ruinas de los monumentos españoles atestiguan a través del tiempo, como prueba con el incomparable Monasterio de Poblet, gloria de Cataluña, las eternas glorias de la madre España».²⁶

Les mateixes autoritats locals de la dictadura, encapçalades per Alfons Salà i Argemí i José Milà Camps plantejaren una possible restauració del monestir, gràcies a uns inversors de Sud-amèrica que es farien càrrec de pagar la intervenció amb la finalitat de crear-hi, com hem esmentat anteriorment, un seminari d'alts estudis religiosos de caràcter hispanoamericà i una universitat pontifícia. D'aquesta manera es reprenia el projecte que havia transcendit en temps de la Mancomunitat però en aquest cas, atès que es trobaven en plena dictadura, vinculat a una lectura que relegava la identitat catalana a la marginalitat. Tot i això, com hem comentat, sembla que el mateix cardenal arquebisbe Vidal i Barraquer va deixar entreveure el seu suport a la iniciativa en qüestió i que, fins i tot, s'hauria format un patronat, presidit pel rei Alfons XIII i integrat també pel capità general de Catalunya, el marquès de Comillas, Alfons Sala, Manuel Guasch i el Director General de Belles Arts.²⁷ El diari *La Publicitat* criticà obertament aquesta proposta de la dictadura i utilitzà uns arguments més aviat tècnics (por a una restauració que canviés la naturalesa arquitectònica de Poblet) quan la raó era de crítica a la

25. Josep Maria ROIG I ROSICH (1992), *La dictadura de Primo de Rivera a Catalunya. Un assaig de repressió cultural*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

26. Nota del 14 agost de 1924, a *Llibre d'Honor del Monestir de Poblet (1920-1957)*, AAMP.

27. Joaquín GUITERT FONTSERÉ (1955), *La época contemporánea en la historia del Real Monasterio de Poblet*, Barcelona, Editorial Orbis, p. 225-227.

política de les autoritats.²⁸ Cal remarcar, però, com aquestes propostes no foren mai recollides en les actes de la Comissió de Monuments de Tarragona.²⁹

LA VISITA D'ALFONS XIII L'ANY 1926

Durant aquest any van persistir les queixes reiterades en relació amb l'estat d'abandonament del monestir. Entre altres trobem la de la Federació Catalana de la Premsa Catalana quan va visitar Poblet.³⁰ En aquest marc, destacaríem la campanya per generar una agenda pública favorable perquè la restauració del monestir esdevingués una prioritat.

A inicis del mes d'octubre d'aquell any, es multiplicaren els articles a la premsa. Destacaren els publicats al portaveu carlí *El Correo Catalán*, en els quals, escrits per Jorge Miranda, es denunciava que tot l'edifici de Poblet estava a punt d'enfonsar-se i que n'era pròxima la desaparició. Miranda defensava que «Poblet se nos va de las manos, después de haberse ido de nuestros corazones olvidadizos». A més, li semblava impossible atès que el conjunt monumental s'havia transformat en un important al·licient per a la nova indústria turística i per això sentenciava: «Nunca, como hoy, había sido tan conocido Poblet; jamás en nuestros días, ha sido tan abandonado y malquerido el Escorial de Cataluña». Respecte al valor sentimental del que representava l'edifici, el diari proclamava:

Poblet y lo que representa en la historia civil, religiosa, artística y literaria de Cataluña es ideal común; en la restauración de Poblet nos reconoceríamos todos hermanos; poniendo en olvido todas aquellas adjetividades del momento, lo accidental y transitorio de nuestro atomismo quedarían como aniquilados, por un tiempo, al foco de lumbre gloriosa que emana de aquel monumento de la religión y de la patria.³¹

El 15 de octubre, el portaveu carlí tornava a abordar el tema de Poblet citant un article aparegut en el diari *El Debate* de Madrid, que afirmava que la milícia nacional hauria cremat, o si més no l'hauria utilitzat per fer-ne «tacos de los cartuxos», el llegat bibliòfil de Pedro Antonio d'Aragó, originari del segle XVII. L'articulista recorda que dels més de quatre mil volums d'aquell llegat, n'hi havia una part dipositada a la Biblioteca de Tarragona, una altra era propietat de Pau Font de Rubinat, alguns llibres eren d'Eduard Toda i altres es trobaven en biblioteques

28. BASSEGODA (1983), p. 162.

29. Andreu SELVAT (1973), *La restauració de Poblet*, Barcelona, Rafael Dalmau, p. 48.

30. Nota sense data (juliol 1926), a *Llibre d'Honor del Monestir de Poblet (1920-1957)*, AAMP.

31. J. M., «Poblet se está hundiendo», *El Correo Catalán* (1 d'octubre de 1926), p. 1.

privades. També afirma que s'havia tingut notícia de la venda de nombrosos volums a París, Londres i Berlin i que alguns llibres s'havien desmuntat per fer «serviettes en lujosos despachos de bibliófilos extranjeros». Per tot plegat, *El Correo Catalán* demanava urgentment restaurar Poblet per poder justificar i reclamar els tresors bibliòfils del monestir:

Si se restaurara y repoblara Poblet, más de la mitad de sus tesoros bibliotecales y archivales podrían retornar a su primitivo lugar de custodia, si todos los poseedores se avenían a la reintegración, y me consta de muchos poseedores que se complacerían en hacerlo, para gloria de Cataluña y honor suyo muy grande.³²

El 19 d'octubre, el mateix diari afirmava que des de les altes esferes s'havia finalment decidit acabar amb la desídia amb què s'havia tractat el monestir i se n'impulsava la recuperació amb una assignació de fons importants «con firme propósito de hacer algo definitivo, a favor de aquel descomunal esqueleto pétreo, cuyos recuerdos gloriosos ultrapasan el número de sus incontables sillares».³³

Per part seva, el conegut escriptor Joaquim Folch i Torres publicava un article en què lamentava l'estat de conservació del monument nacional català i acusava la Comissió de Monuments de Tarragona, presidida per Vidal i Barraquer i amb membres com Eduard Toda i Pau Font de Rubinat, de deixadesa i no actuar amb prou determinació per revertir l'estat d'abandonament de l'edifici.³⁴

El 17 d'octubre, la revista *Poble Nou*, denunciava també l'estat de ruïna en què es trobava el monestir, definit com «la casa pairal de la nacionalitat catalano-aragonesa». En l'article s'esmentava com malgrat que durant anys s'havia alertat sobre la degradació del monument, això no va implicar cap canvi positiu. Altrament, aleshores es va plantejar una nova possible intervenció: «l'obra de reconstrucció del Monestir de Poblet en ruïna és esdevinguda una obra de reconstrucció col·lectiva en la qual tots dins una ampla abraçada de germanor tenim el deure d'aportar-hi el nostre màxim esforç embolcallat amb el vel de sentiment racial de cadascú».³⁵

Però el que semblà als contemporanis que havia de ser el desllorigador de la reconstrucció fou la visita reial d'Alfons XIII, que es realitzà a finals del mateix mes d'octubre i coincidí amb una lectura profundament espanyolista del monu-

32. FRIEND, «Notulas. Más sobre Poblet. Para el DEBATE», *El Correo Catalán* (15 d'octubre de 1926), p. 3.

33. FRIEND, «De día en día. Por fin, se hará algo a favor de Poblet», *El Correo Catalán* (19 d'octubre de 1926), p. 2.

34. JOAQUIM FOLCH I TORRES, «Poblet en ruïnes», *La Gasetta de les Arts* (15 d'octubre de 1926).

35. *Poble Nou* (17 d'octubre de 1926), p. 8-9.

ment. Com recordava José Milà i Camps, president de la Diputació de Barcelona, en el pròleg a la reimpressió del llibre de Domènech i Montaner sobre l'edifici:

el día 25 de octubre de 1926 (...) las ruinas del histórico Monasterio de Poblet, sumidas durante casi un siglo en aterradora soledad, se estremecieron de júbilo al notar que al pie de sus vetustas murallas renacía otra vez bullicio que, en aquellos sus pasados tiempos de esplendor, había en tantas ocasiones anunciado la proximidad de una visita real.³⁶

Milà i Camps descrivia la visita del monarca de manera detallada i insistia sobre els sentiments contradictoris que aquesta havia suscitat en el monarca, ja que l'esplendor de l'edifici en part en runes el va fer reflexionar sobre la importància d'impulsar-ne la reconstrucció:

Y es que el solo hecho de estar allí nuestro Monarca, resumiendo en su altísima representación las gloriosas tradiciones y los sagrados recuerdos que viven y alientan en todas las almas patriotas, actuó como siempre de mágico conjuro, despertando por doquier emoción, respeto y simpatía, y al verle pisar el maravilloso *Claustro Gótico* y transponer el recinto del inacabado *Palacio del Rey Martín* nos pareció un hálito de nueva vida a iniciar, desde aquel instante, la milagrosa resurrección de aquel gigantesco cuerpo inerte, que comenzó su agonía en 1835 al furioso empuje de turbas enloquecidas, y que hubo de sufrir, después, el lento y angustioso martirio a que lo sometieron, a un tiempo mismo, la general indiferencia del pueblo y el abandono inexplicable y suicida de los poderes públicos.

La noble y generosa iniciativa que allí le llevó, a impulsos de su corazón de Rey, amante como nadie de las cosas de su Patria, no se vió ciertamente defraudada, ya que el entusiasmo que en él provocó la magna obra fue creciendo a medida que, una tras otra, recorrió las múltiples dependencias del nombrado cenobio: la *Sala Capitular*, la *Biblioteca de los Monjes*, el *Dormitorio de Novicios*, la *Iglesia...*; y junto a su admiración, espontánea y reiteradamente expresada, no pudo menos de asomar un sentimiento de punzante amargura cuando, al llegar al *Crucero*, hallóse en presencia de las Tumbas de sus gloriosos antecesores, los Reyes de Aragón, medio derruidas y villanamente profanadas.³⁷

Milà finalitzava el pròleg afirmant que la visita del monarca a Poblet havia representat un revulsiu històric per a la restauració del monestir atesa la ferma

36. JOSÉ MILÀ Y CAMPS (1927) «Introducción», a Lluís DOMÈNECH Y MONTANER (1925), *Historia y arquitectura del Monasterio de Poblet*, Barcelona: Montaner y Simón, p. V.

37. *Ibidem*, p. VI.

adhesió d'Alfons XIII als treballs que des de la Real Acadèmia de San Fernando i la Comissió de Monuments Històrics i Artístics de Tarragona es volien impulsar. La premsa diària feu un seguiment detallat de la visita reial i, fins i tot, *El Diario de Barcelona* reproduí la sentència d'Alfons XIII quan abans de sortir del monestir afirmà «Voy a tomarme a pecho la restauración de dicho monasterio, pues lo que se llama Monumento nacional no es más que una vergüenza nacional».³⁸ Les paraules del rei foren repetides per tota la premsa catalana de l'època (*La Vanguardia*, *La Publicitat*, etc). La històrica visita va ser recollida també en el llibre d'honor del monestir amb la signatura del monarca i la data, sense cap anotació o pensament afegit. A la següent es registraren les signatures de les infantes que l'acompanyaven.

En el tombant del mateix mes d'octubre, *La Publicitat* es feu ressò de la necessitat d'intervenció per part de les autoritats per tal d'aturar la construcció d'immobles en l'àrea del monestir, possible per la privatització dels terrenys, fet que havia afavorit operacions immobiliàries que incidien d'una manera directa en el paisatge. També es demanava impulsar les obres de reconstrucció dels edificis històrics originals. En aquest sentit, l'editorial del diari era contundent: «Cal salvar Poblet de l'enfonsament. Cal restaurar el monument gloriós, cal tornar-li les terres immediates amb els camins i les cases i les fonts. Ric d'art i història, d'aigües i de terror, Poblet tornarà a ésser, sota les altes muntanyes de Prades, el lloc de repòs i joia arquitectònica que va ésser en els seus bons temps inoblidables.»³⁹

En el mateix diari, Rossend Llates evocava que Poblet havia entrat en el seu imaginari de jove estudiant a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans quan s'havia sentit «submergit en la sensació gran i castament voluptuosa que dona la visió de l'ordre: sobretot quan l'ordre es mostra vestit de la fermesa de la pedra, i sobretot quan la pedra resplendeix vestida de sol». Aquesta percepció, Llates la contrastava amb la seva primera visió de Poblet que quedà emmarcada per l'estat de destrucció que el portà a reflexionar sobre «altres ruïnes, altres temples, altres edats enfilats contra d'altres cels i que ara no són sinó unes rengleres de pedra alçada i soterrada, que parlen d'immensos pobles antics. Eren imperis que infantaren cultures mil·lenàries; però que devia passar? Són morts perquè també els pobles moren».⁴⁰

Ras i curt, el mes d'octubre de 1926 havia representat, sense cap mena de dubte, un moment immillorable per situar en l'agenda pública estatal la necessitat de dur a terme la restauració del monestir de Poblet. En aquest sentit, el novem-

38. «Jornadas Reales», *Diario de Barcelona*, (26 d'octubre de 1926), p. 9.

39. «Les terres de Poblet», *La Publicitat* (27 d'octubre de 1926), p. 1.

40. Rossend LLATES, «Meditació de Poblet», *La Publicitat* (28 d'octubre de 1926), p. 1.

bre de 1926, des del Reial Cercle Artístic de Sant Lluç s'enviava un document favorable a la restauració de Poblet que comptava amb les signatures dels presidents de destacades corporacions centrals en la vida social, cultural i econòmica del Principat.⁴¹ Els resultats concrets es feren públics a finals d'any, com es desprèn de les actes de la comissió de monuments de Tarragona, amb l'aprovació urgent de la tramitació de les obres de consolidació de Poblet.

ENTRE LA RESTAURACIÓ RELIGIOSA I LA CREACIÓ DEL PATRONAT

El ressò de les iniciatives ciutadanes es materialitzà al llarg dels mesos següents amb diferents actes a les ruïnes de Poblet, des d'un dinar celebració de la Lliga Regionalista⁴² fins a les visites del president i delegats del IV Congrés de Regants que va tenir lloc a Barcelona, el maig i juny de 1927, o la Segona Assemblea de les diputacions provincials espanyoles, el president de la qual deixava constància en el llibre d'actes que els diputats de tot Espanya havien incidit en «la necesidad de restauración del gran monumento nacional».⁴³ Cal remarcar, tal com recordava el diputat provincial Juan B. Robert a *La Vanguardia*, que la iniciativa tenia com a finalitat promoure la unitat espanyola, i explicava que el primer

41. Les següents corporacions: Foment de les Arts Decoratives, Ateneu Barcelonès, Centre Excursionista de Catalunya, Cercles Artístic de Sant Lluç, Cercle Equestre, Reial Associació de Caçadors de Barcelona, Cercle del Liceu, Centre Excursionista del Vallès de Sabadell, Lliga Cervantista Espanyola de Barcelona; Associació Intima de Concerts; Associació Cultura Musical Popular; Club Excursionista de Gràcia; Col·legi de Farmacèutics de Barcelona; Montepio farmacèutic del Dr. Andreu; Foment del Treball Nacional; Societat de Atracció de Forasters; Les Arts i els Artistes; Associació de Pessebristes de Barcelona; Junta de la Biblioteca Arús; Foment de la Sardana de Barcelona; Joventut Montserrat de Barcelona; Associació Artística d'Escultors Decoradors; Centre Excursionista de Sabadell; Grup Excursionista Terra Endins; Grup Excursionista de l'Orfeó Gracienc; Acció Social, organisme diocesà de cultura i propaganda social; setmanari Catalunya Social; Col·legi d'Artífex en Ebanisteria; Sindicat Musical de Catalunya; Centre Excursionista Els Blaus; Revista Il·lustrada de Turismo Mediterráneo; Institut Agrícola Català de Sant Isidre; Orfeó Català; Centre Excursionista César A. Torres; revista *Archivos de Oftalmología Hispano Americano*; Ateneu Antics Alumnes de l'Antic Col·legi de San Josep; La Mutua de Veïns de la Ronda de Sant Antoni; Agrupació Fotogràfica de Catalunya; Club de Natació de Barcelona; Joventut Catalana; Círculo del Ejército y de la Armada; Centre Excursionista Rafael Casanova; Associació d'Escultors Estatuàries; Agrupació Excursionista Tagamanent; Agrupació Excursionista Badalona; Agrupació Espanyola de Mestres i Directors Concertadors; Gremi de Cerrajeros y Ferraters de Barcelona; Grup Excursionista Marathon; Agrupació Cultural Francesc d'Aragó; Orfeó Atlántida; Agrupació Excursionista Pedra Força; Centre Excursionista Barcelona; Agrupació Alumnes i Ex Alumnes Abad Oliva; Orfeó Sarriànc; Entitat Esportiva Penya Rhin. Aquestes entitats van signar el «Documento que las entidades barcelonesas, centros artísticos, culturales, excursionistas, etc., elevan al excmo. Sr. Conde las Infantas, director general de Bellas Artes en pro de la consolidación del Real Monasterio de Poblet». En total van ser noranta-cinc entitats. Fons 03, 65/270, Cultura, AGA, p. 11.

42. BASSEGODA (1983), pp.164-165 i GUITERT (1955), p. 229.

43. Nota del 18 juny de 1927, a Llibre d'Honor del Monestir de Poblet (1920-1957), AAMP.

congrés dels diputats espanyols s'havia dut a terme a Madrid i que la nota característica es podia sintetitzar en el fet que: «ninguno de ellos desconocía la vida fácil y amable de la corte, y nadie albergaba recelo ni animadversión contra la psicología madrileña. Cada representación de provincias hizo allí su vida habitual, con cierto individualismo y autonomía». En canvi, a Barcelona, la tònica havia sigut totalment diferent. Segons el mateix Robert:

El programa de actos, tan sagazmente planeado, obligaba a la fusión de todas las representaciones de tal modo, que solo recuperábamos la libertad para las cortas horas de descanso. Todos hemos recibido juntos las mismas sensaciones, idénticas emociones. Las horas de trabajo eran las matinales, y por la tarde, visitas bien cuidadas a los lugares más notables de Barcelona, en orden a monumentos, paseos y establecimientos provinciales. Y como paréntesis, los días de asueto completo, siempre instructivos, de las magníficas excursiones a Montserrat, eje místico de Cataluña, corazón de la provincia de Barcelona; a Gerona, asomándonos a su incomparable costa por la ventana de la ancestral Ampurias; A Tarragona, con las horas inolvidables que permanecemos en Poblet; a Lérida, con la visita al salto y presa de Camarasa; es decir, para poder observar la Cataluña pintoresca, la Cataluña histórica, la Cataluña industrial, y en todas partes Cataluña española. Los pocos asambleístas conocedores de la tierra catalana no hemos experimentado las sorpresas de los que por vez primera la pisaban, que eran muchos, o de quienes tan solo guardaban de Cataluña una impresión superficial y fugaz, por su corta permanencia en ella de otras ocasiones. Los diputados forasteros habían respirado la viciada atmósfera formada en toda España alrededor de los fantasmas que entenebrecen a veces la personalidad catalana, sea por culpa de quien fuere, que no es la de ahora ocasión para determinar.⁴⁴

I concloïa refermant la importància de la segona assemblea de les diputacions espanyoles que havia servit per projectar el Principat a tot Espanya:

(...) en todos los rincones de la Península se repetirá y pregonará el tópico cervantino de que Barcelona es archivo de la cortesía, ampliando el concepto al añadir que también archiva la ciudad de los condes, y Cataluña entera, la esplendidez y la cordialidad para todos los españoles.⁴⁵

Mentrestant, els treballs de restauració de Poblet, com remarcava mossèn Josep Palomer, a finals d'agost de 1927, donaven els seus fruits. Com ell mateix va explicitar: «novament vingut a Poblet al cap d'una anyada m'ha estat grat veure el

44. Juan B. ROBERT, «El prestigio de Cataluña», *La Vanguardia* (28 de juny de 1927), p. 1.

45. *Ibidem*.

començ del treball de consolidació, fruit de la nostra campanya patriòtica».⁴⁶ La campanya de premsa que s'havia impulsat l'octubre de 1926 havia continuat durant l'any 1927 amb articles de Rovira i Virgili a *La Publicitat* o la reiterada sèrie d'articles apareguts a la *Veu de Catalunya* sota els títols «Estampes de Poblet» i «Decadència de Poblet», sense oblidar l'èxit assolit pels llibres del mateix Palomer sobre el monestir.⁴⁷

Com en altres èpoques històriques analitzades anteriorment, especialment en la conjuntura de la segona meitat del segle XIX i principi del segle XX,⁴⁸ cal remarcar com també durant els anys de la dictadura de Primo de Rivera es tornà a parlar de la possibilitat de recuperar el tresor perdut de Poblet. Toda, president de la Comissió de Monuments de Tarragona des de 1927, havia informat l'entitat que presidia de la presència de dos ciutadans, un d'espanyol i un d'alemany, que havien estat vistos realitzant excavacions en terrenys privats que, anteriorment, havien format part del monestir. El problema havia esdevingut major quan els dos ciutadans havien aprofitat la presència de turistes a Poblet per fer excavacions també dins el monestir. I no foren els únics a interessar-se pel presumpte tresor perdut de Poblet.⁴⁹ Malgrat la presència d'un informe d'Eduard Toda que negava la validesa de totes les llegendes i històries que circulaven al voltant del mateix tema les autoritats també es van sentir atretes per la possibilitat de fer un descobriment sensacional.

En aquest sentit, tenim constància d'una «curiosa expedición» que, el 15 de març de 1928, va decidir anar a buscar l'«emplazamiento del tesoro». El grup el van encapçalar personalitats destacades, com el capità general de Catalunya, Emilio Barrera; el president de la Diputació de Barcelona, el compte del Montseny; el governador civil de Tarragona, Maximiliano Soler; el coronel d'enginyers Julián Gil Clemente i «Don Ramon Palau con su madre, representando al dueño de los papeles».⁵⁰

Finalment, el 19 de maig de 1928, el general Barrera va suspendre les recerques i les excavacions. Una setmana abans havia rebut un nou informe d'Eduard Toda que tornava a criticar el projecte i el seu nul fonament. Tanmateix, el recinte i el monestir van ser objecte reiteradament d'incursions d'improvisats saurins atrets pel miratge del suposat tresor perdut de Poblet, com així es desprèn de l'activitat de la Comissió de Monuments de Tarragona que aconseguí finalment

46. Nota del 26 agost de 1927, a Llibre d'Honor del Monestir de Poblet (1920-1957), AAMP.

47. SELVAT (1973), p. 39-40.

48. Eufemià FORT (1979), *La llegenda dels fabulosos tresors de Poblet*, vol. I. i II, Barcelona, Rafael Dalmau.

49. Ibídem, vol. II, p. 45-47.

50. Fons 03, 65/270, Cultura, AGA.

el 1929 que el governador civil de Tarragona prohibís qualsevol intent d'excavació en el territori del monestir.⁵¹

Els elements de més transcendència del període van ser, doncs, el debat sobre la restauració de la vida religiosa en el monestir i la creació del Patronat de Poblet. En ambdues iniciatives tingué un paper fonamental Toda. L'erudit reusenc havia establert a principi de 1927 una relació de cordialitat amb els monjos trapencs que havien impulsat monestirs a Còlreces (Viaceli, Santander) i a Venta de Baños (San Isidro de Dueñas, Palència). Sembla que la relació tingués com a finalitat la creació d'una comunitat trapenca a Poblet però l'estiu del mateix 1927 Toda començà una relació epistolar amb l'abat de Cuixà que escrivia perfectament en català. La bona entesa entre ambdós fou determinant perquè el mateix Toda apostés per la localitat del Conflent. Especialment quan el 10 de setembre de 1930, fra Francesc d'Assís Causse, abat de Cuixà, acompanyat per Dom Francesc Janssens, abat general del Cister, visitaren Poblet i es creà una bona sintonia que feia presagiar una possible i ràpida creació d'una comunitat monàstica. La proclamació de la Segona República, amb la crema de convents a Madrid primer i, sobretot, l'esclat de la guerra civil van fer naufragar el projecte.⁵²

En canvi, Toda va poder obtenir resultats més concrets amb la creació del patronat del monestir de Poblet, del qual va ocupar la presidència d'ençà la seva fundació el 14 de juny de 1930. Tot i que la seva principal finalitat va ser la conservació de les restes del recinte (sobretot inicialment preservar els murs en perill de desplomament), el Patronat va ser cabdal per a la restauració material del conjunt monumental pobletà, en part possibilitada pels ajuts —més o menys regulars— procedents de la Generalitat de Catalunya i el govern de la Segona República espanyola. La creació del patronat al final de la Dictadura també portà algunes polèmiques ja que la resta de membres que formaren el patronat eren l'aristòcrata Ramon de Morenés i García-Alessón, comte d'Asalto; l'industrial i col·leccionista d'art Lluís Plandiura i Pou, el prevere Ramon Sabaté i Balcells, mossèn Jaume Barrera i Escudero i l'historiador i antic alcalde de Valls, Fidel de Moragas i Rodés. De fet, el mateix Alfons XIII visità amb la seva família el conjunt monumental el 25 de maig de 1930, després d'haver dinat privadament amb Eduard Toda en el castell d'Escornalbou, propietat del mateix Toda.⁵³ La percepció de la proximitat de la corona al nou patronat era ben evident.

51. FORT (1979), vol. II, p. 48-49.

52. Ibídem, p. 47-51. Segons Bassegoda a la primavera de 1931 el patronat i l'abat general havien arribat a la conclusió que no era oportú el retorn de la vida monàstica, vegeu BASSEGODA (1983), p. 174

53. «L'actualitat política», *La Veu de Catalunya* (26 de maig de 1930), p. 1.

Tanmateix, entre els membres del nou Patronat de Poblet hi hagué també Jeroni Martorell que, juntament amb Toda, tingué en els anys republicans un gran ascendent en les obres de restauració ja que actuà, en nom del mateix patronat, com a arquitecte conservador del Ministeri d'Instrucció Pública i com a cap del Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Generalitat de Catalunya. Martorell i Toda privilegiaren ressaltar la naturalesa històrica de l'edifici com a residència reial, panteó i lloc fortificat, aspectes que fins aquell moment havien estat sacrificats per «l'exclusiva atenció en la part monàstica medieval».⁵⁴

De resultes de les obres es va aconseguir, per exemple, retornar al lloc primigeni els panteons ducals dels Cardona. Un conjunt d'actuacions que es van recollir en la memòria del patronat *Reconstrucció de Poblet. Obres realitzades de 1930 a 1934*. Paradoxalment, tot i l'estat del recinte i les obres que s'hi duïen a terme, aquells anys, com hem vist, es van caracteritzar per les visites de ciutadans il·lustres i corporacions i, també, per la presència d'Alfons XIII, fet que suposà un fort estímul per a la restauració del conjunt i la presència d'aquest debat en l'agenda pública catalana. El conjunt monumental era un potencial de primer ordre per atreure turistes d'arreu de l'Estat i del món, com ho demostra el projecte frustrat de crear-hi un parador nacional: al voltant de l'Exposició Universal de 1929, la Junta de Paradores y Hostelerías del Reino projectà la restauració del Palau de l'Abat de Poblet per fer-hi un parador que pogués acollir el gran nombre de turistes que havien d'anar a Barcelona per l'esdeveniment en qüestió.⁵⁵

UN SÍMBOL POLÍTIC-RELIGIÓS EN DISPUTA DURANT LA SEGONA REPÚBLICA

Un altre dels períodes històrics que evidencia el rerefons polisèmic del monestir de Poblet el trobem, sense cap mena de dubte, en la dècada dels anys trenta del segle xx. Més enllà dels processos històrics que es van esdevenir i determinaren, en gran mesura, les diverses vinculacions que descriurem —adveniment de la Segona República, frustrat cop d'Estat i conseqüent esclat de la guerra civil—, certament el període es va caracteritzar, en relació amb el nostre objecte d'estudi, pel seguit de corrents ideològics múltiples i, fins i tot, antagònics (carlisme tradicionalista, republicanisme, nacionalisme radical, catalanisme, socialisme...) que van utilitzar o adoptar com a referent o espai simbòlic el recinte del cenobi

54. Raquel LACUESTA (2000) *Restauració monumental a Catalunya (segles XIX i XX)*. Les aportacions de la Diputació de Barcelona, Barcelona, Diputació de Barcelona, p. 87.

55. BASSEGODA (1983), p. 166.

cistercenc.⁵⁶ Una pluralitat que evidencia el rerefons polisèmic de Poblet a partir de la contraposició de la seva assumpció per part del conservadorisme/ tradicionalisme/ catolicisme i també per part del laïcisme/ socialisme/ republicanisme. Un dualisme que també podem estendre a l'eix nacional: espanyolisme *versus* catalanisme. Tot plegat posa de manifest com el simbolisme de Poblet transcendeix la seva vessant religiosa per esdevenir un espai políticament compartit i, sobretot, com el monestir esdevé un lloc on les diferents cultures polítiques esmentades van celebrar manifestacions massives.

En aquests anys, tornà el debat al voltant de la funció del monestir i sobre si calia restaurar-se únicament com a centre cultural per la seva vessant històrica i patriòtica, com defensaren els sectors republicans, o si calia restablir la seva funció espiritual amb l'establiment d'una comunitat religiosa tal com plantejaren els heterogenis sectors catòlics reiteradament. Una opinió, aquesta darrera, amb la qual s'identificava Eduard Toda.

En aquest apartat, doncs, abordarem quina mena de simbolisme explotaren aquests diversos moviments polítics amb relació al monestir de Poblet a partir dels esdeveniments que s'hi van dur a terme durant la dècada dels trenta. Ens referirem, per tant, a aplecs (republicans, catalanistes, nacionalistes radicals, socialistes o carlins), visites de personalitats rellevants de la política catalana (Francesc Macià, Ventura Gassol, Daniel Cardona, Josep Dencàs, Miquel Badia) i espanyola (Manuel Fal Conde), actes commemoratius (centenaris de la Renaixença i de la crema del monestir), concentracions (joves separatistes i carlins), cerimònies (trasllat de les despulles del Príncep de Viana) o congressos (arquitectes i juristes).

El nostre recorregut s'inicia el 1931, coincidint amb l'establiment de la Segona República espanyola. El 4 de juny d'aquell any el recinte del monestir va acollir la celebració d'un aplec organitzat pel Centre Obrer Republicà La Dalla de Vinaixa (les Garrigues). L'entitat, impulsada per militants d'esquerreres locals —entre els quals hi havia membres d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC)—, va ser molt activa durant el període republicà organitzant tota mena d'activitats culturals i de lleure, com també polítiques. Aquest acte va ser el primer de caràcter polític que es va celebrar a Poblet d'ençà la proclamació de la Segona República, reprenent d'aquesta manera l'activitat similar precedent abans analitzada. Entre els assistents a l'aplec destacaren el president del Centre d'Esquerra Republicana

56. Fernando SANCHEZ COSTA (2011), «Memòria pública i debat polític a Barcelona (1931-1936): l'Esquerra Republicana de Catalunya i la Lliga Catalana davant el passat i el futur de Catalunya», tesi doctoral, Universitat Internacional de Catalunya: <http://hdl.handle.net/10803/50993>, p. 358-363, i ÍDEM (2013), *A l'ombra del 1714: memòria pública i debat polític a la Barcelona republicana (1931-1936)*, Almería, Circulo Rojo.

del districte IXè de Barcelona, Joan Farré, i el regidor de l'Ajuntament de Barcelona, l'andreuenc i ex militant d'Estat Català, Miquel Ollé i Jové, l'arribada dels quals va ser rebuda enmig d'aplaudiments i visques a la República, Catalunya i Francesc Macià. En els seus discursos, els oradors van destacar la nombrosa presència de dones assistents a l'acte. En el seu parlament, Ollé va lloar la República i el nou cicle polític que s'iniciava, tot exhortant l'audiència a esforçar-se per treballar «per al progrés de la Pàtria».⁵⁷

Aquest acte de reivindicació de Poblet de juny de 1931 demostra la importància que la institució tenia per al moviment republicà català, tant és així que el 5 d'agost el diputat Jaume Simó Bofarull va denunciar a les Corts espanyoles la necessitat de republicanitzar el patronat, considerat com l'expressió dels partidaris de l'antic ordre:

Como sabe el Sr. Ministro, en el Monasterio de Escornalbou, D. Alfonso de Borbón y Habsburgo, Primo de Rivera y otros sátrapas de la situación anterior acordaron substraer de la competencia de la Comisión provincial de Monumentos, de Tarragona, todo lo referente al llamado Monasterio de Poblet, y se formó en aquel momento y lugar un real Patronato (hoy, todavía, es real), compuesto por personas de las cuales desde el punto de vista particular nada tengo que decir, pero todas ellas adictas incondicionales y fanáticas de la situación a cuya iniciativa debieron su nombramiento. Se han girado por el Ministerio de Instrucción pública cantidades considerables con destino a ese Patronato y para las obras en el Monasterio de Poblet; pero resulta que ese dinero se invierte, a mi juicio, mal. En primer lugar, porque los directores técnico facultativos se ven anulados por la preponderancia, por no decir prepotencia, de las personas que presiden ese todavía real Patronato, y, por otra parte, por el destino material que se da a ese dinero; por tanto, ni desde el punto de vista artístico, ni estrictamente económico, se emplea bien el dinero. Por ejemplo, según mis informes, que son ciertos, se han invertido 200.000 pesetas en acondicionar una de las dependencias de este histórico ex monasterio para que tengan un lugar en que albergarse los señores de la junta del Patronato, y, entre otros lujos, se han establecido cuatro salas de baño. De manera que yo pido al Sr. Ministro de Instrucción pública que corte el envío de fondos a ese Patronato; que se inspeccione, desde el punto de vista artístico y administrativo, y que se limite estrictamente a la sola conservación, porque si bien el tesoro artístico nacional es muy interesante, vale más que no esté atendido que se atienda mal. Ya que, por otra parte, en la provincia de Tarra-

57. «Un aplec a Poblet», *L'Opinió* (6 de juny de 1931), p. 3.

gona (permítame la Mesa este inciso) hay carreteras de primer orden, del Estado, que son una verdadera vergüenza, porque están intransitables, y podría emplearse en ellas mucho mejor ese dinero.⁵⁸

La resposta a Bofarull va arribar del mateix Marcel·lí Domingo, que, com a ministre d'Instrucció Pública, va intervenir uns dies després atès que en el moment del discurs de Bofarull estava absent. El missatge, però, va ser prou contundent:

Primera. El Patronato no se constituyó en tiempo del general Primo de Rivera; fue constituido por el Ministro Sr. Tormo, que no perteneció al Gobierno que el general Primo de Rivera constituyera.

Segunda. No se llamó entonces Real Patronato, sino Patronato, y Patronato sigue llamándose. Tercera. Por el Ministerio de Instrucción pública únicamente se han girado al Patronato, desde que existe aquella entidad, pesetas 100.000, que, por el informe que tengo yo aquí del arquitecto Sr. Martorell, que cuida de la realización de las obras, han sido todas ellas invertidas en los trabajos que los proyectos aprobados senalan.⁵⁹

La resposta de Domingo denotava el ple suport del Govern de la República a l'actuació del Patronat de Poblet, tant és així que el seu director, Eduard Toda, escrivia una carta al mateix ministre Instrucció Pública, el dia 26 d'agost, donant-li les gràcies per «la defensa con que V. E. quiso honrarnos en el Parlamento, al rechazar injustos ataques».⁶⁰

La importància de Poblet en el republicanisme català de la dècada de 1930 també queda confirmada per la seva consolidació com a símbol nacional. Un exemple el trobem el 24 de juliol de 1932, quan el president de la Generalitat de Catalunya, Francesc Macià, acompanyat de la seva dona va visitar el monestir. La presència del dirigent catalanista s'emmarcava en una visita a diverses localitats de la ribera del Baix Segre, com Soses, Aitona i Seròs, on va inaugurar un nou pont sobre el riu Segre. Després de participar en diverses recepcions, la comitiva va fer cap a Poblet. Allà, Macià i els seus acompanyants van visitar el monumental cenobi i van ser rebuts pel president de la Junta Provincial de Conservació de Monuments, l'esmentat Toda.⁶¹ Posteriorment, els visitants van sopar a l'hotel La

58. *Diario de Sesiones de las Cortes*, 5 d'agost de 1931, p. 284.

59. *Ibidem*, 19 d'agost de 1931, p. 475.

60. AGA, Cultura, fons 03, 65/270.

61. «El president de la Generalitat a la Ribera del Segre», *L'Opinió* (26 de juliol de 1932), p. 4-5. Vegeu també «Francesc Macià visità, ahir, diversos pobles de la Ribera del Segre i el Monestir de Poblet on fou acollit entusiàsticament», *La Humanitat*, 220 (25 de juliol de 1932), p. 5.

Capella de Poblet abans de reprendre el viatge de tornada cap a Barcelona. Per tant, malgrat que la visita va ser estrictament institucional deixa entreveure la voluntat del President de la Generalitat de Catalunya d'erigir a Poblet com un referent republicà i catalanista, malgrat el seu obvi rerefons religiós.

De fet, mentre ERC es va mantenir en el poder va maldar per convertir Poblet «en un museu i en un símbol de la nació», allunyat, doncs, de la voluntat dels sectors catòlics que pretenien «redreçar Poblet d'acord al seu esperit i la seva significació original, reconseguint a la litúrgia».⁶² L'inici del bienni negre, amb la Lliga participant en el Govern català, possibilitaria, com veurem més endavant, que s'imposés l'opció de reconstruir el monestir.

LES COMMEMORACIONS DEL CENTENARI DE LA RENAISSANCE

Entre els mesos de maig i juliol de l'any següent, en què es commemorava el centenari de la Renaixença, se celebraren diverses activitats rellevants de caire polític a Poblet.⁶³ El primer va ser un acte convocat per Palestra, l'entitat catalanista fundada l'abril de 1930 per Josep Maria Batista i Roca, a finals de maig de 1933. Va consistir en un seguit de parlaments realitzats a la sala del dormitori dels novicis del monestir. Els oradors van ser Bru Ferrer, president de la delegació tarragonina de Palestra, Narcís Masó i Valentí, pedagog i membre de Palestra, Francesc Maspons i Anglasesell, jurista i president del Centre Excursionista de Catalunya i, per cloure els parlaments, va intervenir el regidor de l'Ajuntament de Tarragona, Josep Gilabert. En acabar els discursos els assistents van entonar «Els Segadors». El programa d'actes va finalitzar amb un concert de l'Orfeó Tarragoní i l'Orfeó Canongí celebrat a la plaça Major, davant la porta de l'església del monestir.⁶⁴ A la tarda es va dur a terme una audició de sardanes interpretades per la Cobla Tarragona i una exhibició de l'Esbart Dansaire del Foment de la Sardana l'Harmonia, també de Tarragona.

L'historiador Lluís Duran afirma que «quan Palestra començà a plantejar la commemoració del centenari de la Renaixença estava especialment interessada a

62. SANCHEZ COSTA (2011), p. 360.

63. També es va tractar d'impulsar un aplec commemoratiu a Poblet amb motiu del centenari de la Renaixença Catalana deslligat de partits i organitzacions polítiques que, tot i comptar amb el suport del patronat, no es va acabar celebrant. Vegeu «El Centenari de la Renaixença Catalana», *Diari de Tarragona*, 108 (13 de maig de 1933), p. 1. Un altre aplec del qual no tenim constància documental més enllà de la referència que aportem és aquell que presumptament havia d'organitzar a Poblet la Federació de Joventuts de la Lliga Catalana, vegeu «Gran aplec de Poblet de les Joventuts de la Lliga Catalana», *La Veu de Tarragona* (9 de setembre de 1933), p. 3.

64. «Commemoració del centenari de la Renaixença catalana», *Dilluns*, 6 (29 de maig de 1933), p. 1-2.

destacar la persistència de la voluntat nacional, abans i tot de la data de 1833».⁶⁵ No debades, Palestra concebia aquesta mena de commemoracions històriques com un instrument de formació, afirmació i de cultura.

Poques setmanes més tard, els dies 16 i 17 de juny de 1933, Poblet va acollir una concentració organitzada per les Joventuts d'Esquerra d'Estat Català de les comarques tarragonines. El programa d'actes va incloure un seguit de concursos atlètics (cursa de velocitat de 50 m, llançament de pes i prova de corda)⁶⁶ i un míting en què van participar l'aleshores conseller de Sanitat i Assistència Social del Govern de la Generalitat de Catalunya i futur conseller de Governació, Josep Dencàs, i altres figures rellevants de la formació, com el cap de les joventuts Miquel Badia, el diputat Joan Puig i Ferrater, el conseller de Cultura del govern català Ventura Gassol i Jaume Aiguader, alcalde de Barcelona. També hi va intervenir Pau Sans en nom de les Joventuts d'Esquerra Estat Català de Reus. En el seu parlament, Dencàs va fer referència al simbolisme que atribuïen a Poblet: «Sota d'aquestes voltes hom rememora tots els temps passats; aquells en els quals els nostres comtes formaven la nacionalitat catalana, però que no tenien l'arma més forta: la parla (...) sota d'aquestes mateixes naus, pel damunt d'aquestes pedres i d'aquestes lloses hi ha passat tots els reis catalans (...). No cal oblidar que aquest monestir també hi fou enterrat Ferran d'Antequera.» En una línia èpica similar, Ventura Gassol va afegir:

jo també sento una profunda emoció de parlar ací, a l'ombra d'aquest Monestir, que té un valor tan gran dintre la nostra història (...). Tant de bo ara tinguéssim temps i no haguéssim de restar en aquesta sala i poguéssim recórrer tot el Monestir! Escoltant la veu d'aquestes pedres, hi evocaríem tots els personatges dels temps gloriosos de Catalunya, des d'aquell comte Ramon Berenguer IV fins al darrer rei Martí l'Humà, de la dinastia catalana. Tots deixarem aquí el seu record i tant de bo s'haguessin acabat amb ells els vestigis històrics que trobem en aquest Monestir (...). La catalanitat, però, fins a aquests temps malaurats que ara evoco, s'aguantà forta en aquest Monestir.⁶⁷

De fet, aquesta interpretació de Poblet va provocar que el 1935, en ple bienni negre, s'iniciés una polèmica al voltant del presumpte trasllat del cos de Macià a un panteó d'il·lustres catalans que havia d'erigir a Poblet l'arquitecte i expresident

65. Lluís DURAN (2007), *Intel·ligència i caràcter. Palestra i la formació dels joves (1928-1939)*, Catarroja, Afers, p. 284.

66. «L'èxit del Primer Campament de Concentració de les comarques tarragonines», *La Humanitat*, 501 (19 de juny de 1933), p. 6.

67. «Un gran míting al Monestir de Poblet, *La Humanitat*, 502 (20 de juny de 1933), p. 5.

de la Mancomunitat de Catalunya, Josep Puig i Cadafalch.⁶⁸ La iniciativa va quedar en un no res, producte del context sociopolític, els successius canvis al govern i l'oposició d'ERC, com va evidenciar el posicionament de Ventura i Gassol, contrari al trasllat de les despulles de Macià.

L'acte va ser publicitat des del *Portaveu del Casal i Joventuts d'Esquerra-Estat Català* com una commemoració de «la naixença i renaixença de la parla catalana» i a les figures de Lluïl i Aribau.⁶⁹ Els joves participants de la trobada van acampar amb tendes a la font Nerola, situada a tres quilòmetres del monestir. Paradoxalment, les Joventuts de la Lliga Catalana de l'àrea de Tarragona, que habitualment celebraven el seu propi aplec a Poblet aquell any, van decidir sumar-se a l'Aplec de Terramar (Sitges), que es va celebrar el diumenge 1 d'octubre i on va intervenir Francesc Cambó.

Aquell mateix dia, a la tarda per imposició de les autoritats com a mesura per evitar enfrontaments entre macianistes i cardonistes, es va celebrar un segon aplec nacionalista organitzat per Nosaltres Sols! (NS!), l'organització nacionalista radical creada el 1931 sota el lideratge de Daniel Cardona. L'acte, convocat en commemoració del Corpus de Sang de 1640 i en record del trentè aniversari de l'ofrena de la bandera feta per les dones de la Unió Catalanista,⁷⁰ es va anunciar a la publicació de l'agrupació sota el rètol «Gran Aplec nacionalista a Poblet» i amb les intervencions de Josep Sariol (Nosaltres Sols!), Lluís Casals (Centre Català de Sabadell), Maria del Carme Nicolau (en representació de les dones nacionalistes), Anfós Sans i Rosell (que va lloar durat el seu discurs la figura del doctor Martí i Julià), Pere Manén i Daniel Roig Pruna (vicepresident de la Unió Catalanista).⁷¹ Al número 116 de *Nosaltres Sols!*, on també apareixia com a orador el propi Cardona (que va acabar intervenint en nom del Consell Permanent de NS!), s'expli-

68. Ventura GASSOL, «Poblet, Panteó de Catalans Il·lustres», *La Humanitat* (27 de novembre de 1935), p. 1.

69. Josep DENCÀS, «Les Joventuts commemoren a Poblet la naixença i renaixença de la parla catalana», *Portaveu Casal i Joventuts d'Esquerra-Estat Català*, 1 (juliol de 1933), p. 3. Vegeu també «Concentració de Joventuts de les Comarques Tarragonines al Monestir de Poblet», *La Humanitat*, 496 (13 de juny de 1933), p. 6.

70. La promotora de procurar per a la Unió Catalanista «una bandera que fos expressió de la pàtria» va ser la poetessa Agnès Armengol de Bada. La senyera brodada, que incloïa sant Jordi matant el drac damunt les quatre barres, va ser projectada pel dissenyador i pintor modernista Alexandre de Riquer. Un cop confeïda, un grup de dones nacionalistes, encapçalades per la pròpia Armengol i la directora de la secció de senyorettes de l'Orfeó Català, la van oferir a la Unió Catalanista en un acte celebrat el 1903 al monestir de Poblet. A l'acte també hi van assistir representants de la Lliga Regionalista i de Catalunya Federal. En finalitzar, l'Orfeó Català va interpretar «El cant de la senyera», «El cant dels ocells» i «L'emigrant». La senyera apareixia reproduïda a *La Il·lustració Catalana*, 1 (7 de juny de 1903), p. 4. Vegeu també «La bandera de la Unió Catalanista», *Gent Nova*, 81 (7 de juny de 1903), p. 4.

71. «Gran aplec nacionalista a Poblet», *Nosaltres Sols!*, 115 (10 de juny de 1933), p. 2.

citava com «al monestir de Poblet, el dia 18 de juny, el Nacionalisme Català demostrarà el seu entusiasme». La tria de Poblet obeïa, segons els convocants, al fet de ser un «monument de l'espiritualitat de la nostra raça, el nacionalisme català s'hi aplegarà per rebre d'aquelles pedres l'alenada de fortitud que hi deixaren impregnades els nostres avantpassats».⁷² A banda del programa d'actes⁷³ s'anuncien expedicions cap al monestir organitzades per diverses delegacions de NS!, com Tarragona, Solsona, Igualada, Mataró, Sant Just Desvern i Esplugues. Segons la crònica, publicada al número 117 del portaveu de NS!, l'acte va ser un èxit, «amb més d'un miler de patriotes i les seves famílies».⁷⁴ Segons els cronistes locals, però

el míting de la tarda, al Cellar, se celebrà amb poca gent i sense pena ni glòria. Tot era fer voleiar banderetes separatistes, que allí hi eren un escarni, car el partit que dona un ministre de Marina a Espanya i tot són abraçades i càrrecs en la política espanyola, no pot alçar la bandera separatista (...). Tot plegat podríem dir: en el míting del matí, hi havia els idealistes, els romàntics, els impulsors, els sacrificats, i en el míting de la tarda els qui de l'ideal n'han fet un joc de butxaca o n'esperen viure amb l'esquena dreta. Per més ironia, a la porta del celler, per guardar l'ordre del míting separatista (?) hi havia la guàrdia civil.⁷⁵

El discurs nacionalista abrandat de NS! també va vindicar Poblet. No debades, l'organització va publicar un número monogràfic extraordinari —el 116— del seu portaveu homònim que incloïa una portada a tot color dedicada al monestir coincidint amb la celebració de l'aplec que organitzava l'agrupació. El contingut dels articles és de caire polític, no pas religiós. Per NS! Poblet representava «el fogar de la patria», part de les essències de la nació catalana, on reposaven «les cendres venerables dels nostres gloriosos personatges que honraren la Pàtria».⁷⁶ Les referències a Martí l'Humà, el darrer monarca de la casa comtal barcelonina són també constants en les publicacions de NS! consultades que fan referència a Poblet.

Aquesta percepció del monestir com a reserva de les essències patriòtiques era compartida per altres entitats, com la Federació de Joves Cristians de Catalu-

72. Ibídem, p. 4.

73. També incloïa una visita cultural col·lectiva al monestir, una audició de sardanes, una hissa solemne de bandera, uns parlaments «patriòtics» finals i la interpretació de «La Santa Espina» i «Els Segadors». Ibídem, p. 4.

74. «L'aplec nacionalista de Poblet», *Nosaltres Sols!*, 117 (24 de juny de 1933), p. 2.

75. S. N., «Mítings a Poblet», *Aires de la Conca* (1 d'agost de 1933), p. 3.

76. «Monestir de Poblet, profanat per la barbàrie», *Nosaltres Sols!*, 116 (17 de juny de 1933), p. 2.

nya. En aquest cas els joves catòlics reivindicaven també, a banda del pòsit religiós, el fet cultural en clau nacional. Al seu diari, *Flama*, explicitaven:

Sí, parlem de Poblet; parlem avui d'aquell cenobi cistercià que encara ens recorda el passat gloriós de la nostra terra. Parlem del gran monestir, el primer en tot el món cristià durant l'època del seu floreixement, situat en plena Conca de Barberà, i que constituí durant set segles un focus de cultura catalana, i ensems universal.⁷⁷

També s'hi van abonar els intel·lectuals, com Antoni Rovira i Virgili, qui en un article lloa el bagatge cultural i nacional de Poblet:

Si hi ha catalans nacionals que, a hores d'ara, tinguin necessitat de tonificar llur esperit, els recomanem la visita al monestir de Poblet (...). En la seva nova naixença, Poblet ja no és un convent. Hauria pogut ésser un convent sense frares. Però no ho és. Poblet és un museu d'art català, un tresor d'arqueologia, un arxiu històric, un dipòsit de records. Per damunt de l'anècdota monàstica, s'imposa la categoria humana i catalana d'aquell monument (...). Eduard Toda, que ha refet el castell d'Escornalbou i ara refà Poblet, té dret a viure tots els anys que ell vulgui, perquè els sap aprofitar per al servei de la cultura i de la patria.⁷⁸

ENTRE EL SOCIALISME CONQUENC I EL CATOLICISME PATRIÒTIC

En aquell inici de la dècada dels trenta, l'embrionari socialisme que s'estava gestant a la Conca de Barberà també es va apropar a Poblet. El municipi de Barberà de la Conca va esdevenir l'epicentre de l'activitat d'aquest socialisme primigeni a la zona. Això va ser possible, en bona mesura, per l'ascendent del reusenc Antoni Fabra i Ribas, fill d'un capità de cavalleria originari precisament de Barberà de la Conca. En aquesta localitat, el 15 de juny de 1931, s'havia creat l'Agrupació Socialista amb Josep Calvet com a primer president. Una entitat que perseguia defensar i propagar les idees socialistes.⁷⁹

En relació amb Fabra i Ribas, promotor i difusor del moviment cooperativista a l'Estat espanyol i membre destacat del Partit Socialista Obrer Espanyol (PSOE), partit al qual s'havia afiliat el 1905, la seva figura va ser rellevant perquè

77. «Parlem de Poblet», *Flama*, 96 (10 de novembre de 1933), p. 1.

78. Antoni ROVIRA I VIRGILI «La Renaixença de Poblet», *La Humanitat*, 519 (12 de juliol de 1933), p. 3.

79. A Montblanc se n'hi va crear una d'homònima dos anys més tard, el 19 de novembre de 1935, amb Josep Gai Escoté com a primer president, vegeu Josep M. RECASENS (2019), «La Segona República a la Conca de Barberà i els partits polítics (1931-1936)», *Podall*, 8, p. 59-60.

va ser qui va reorganitzar la Federació Socialista Catalana (o Federació Catalana del PSOE)⁸⁰ i, juntament amb Josep Comaposada (fundador de la Unió General de Treballadors —UGT— i president de l'Agrupació local de Barcelona del PSOE), va fundar el setmanari *La Internacional* (1908-1909), òrgan del Partit Socialista Obrer (Federació Catalana).

Un exemple de l'activisme que desplega el socialisme a la zona el trobem en l'aplec que els militants de les comarques tarragonines van celebrar a Poblet el setembre de 1933.⁸¹ A la Conca de Barberà el socialisme s'havia estructurat al voltant de les esmentades Agrupacions Socialistes de Barberà de la Conca i Montblanc i de l'Ateneu Obrer de Montblanc, adherit a Esquerra Republicana de Catalunya (ERC).⁸² Aquest darrer va endegar una campanya propagandística de mítings i conferències arreu de la comarca que va culminar el mes de setembre amb un acte polític, celebrat el dia 23 d'aquell mes a la seu de l'Ateneu Obrer, i un aplec fet l'endemà a Poblet. En el cas dels socialistes la tria per realitzar l'acte en aquest enclavament obeí a dues raons, deslligades òbviament del rerefons religiós del recinte: d'una banda, la proximitat de Poblet respecte les respectives seus de les entitats i, de l'altra, el fet de ser un indret prou espaiós —aleshores Poblet era un conjunt en ruïnes— per dur a terme un acte que pretenia acollir un nombre rellevant de participants. Finalment, segons els organitzadors, els assistents van ascendir a un miler, tot i que els redactors de la premsa local diferiren respecte d'aquestes xifres: «Traieu-ne la tercera part i encara tirareu llarg (...). Hi vam veure banderes comunistes i un rètol que deia Agrupación, així, en castellà.»⁸³ A l'entorn d'aquest ateneu es va començar a estructurar el futur Partit Socialista Obrer, caldrà esperar, però «a la constitució de les Juventuts Socialistes Unificades (JSU) i del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC) perquè pugui començar a treure el cap i competir amb Esquerra Republicana de Catalunya (ERC), la Confederació Nacional del Treball (CNT) i el Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM)».⁸⁴

80. Les primeres agrupacions s'havien creat durant el bienni 1880-1882 en localitats com Barcelona, Tarragona, Manresa i Vilanova i la Geltrú, les quals van comptar amb el setmanari *El Obrero* com a òrgan difusor. Fabra i Ribas formaria part del comitè central de la vaga que va donar lloc a la Setmana Tràgica (1909). Vegeu Pere ANGUERA (2005), *Antoni Fabra i Ribas*, Valls, Cossetània.

81. Dos mesos abans s'havia produït una temptativa de reunificació amb la Unió Socialista de Catalunya (USC) que va ser ràpidament avortada per l'oposició de l'executiva madrilenya del PSOE.

82. Fins el gener de 1933 s'havia anomenat Centre Republicà Catalanista, que s'havia fundat a Montblanc el 25 de març de 1930. A la capital de la Conca de Barberà els partidaris de Cambó i Macià eren majoria. La Lliga també tenia des de 1918 seu pròpia, l'anomenat Centre Cultural. Vegeu RECASENS (2019), p. 39-84.

83. «Un míting i un aplec», *Aires de la Conca*, 208 (23 de setembre de 1933), p. 7.

84. Andreu MAYAYO (1986). *La Conca de Barberà 1890-1939: de la crisi agrària a la Guerra Civil*, Montblanc, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà.

L'any següent, el 1934 Poblet va acollir un nou aplec patriòtic, aquest cop organitzat per Ràdio Associació de Catalunya (RAC) en col·laboració amb Eduard Toda, que va conduir les visites guiades al monestir. L'acte s'emmarcava en el desè aniversari de la radiodifusió catalana, atès que la primera estació radiofònica de l'Estat, EAJ-1 Ràdio Barcelona, s'havia creat el 1924, en plena dictadura de Primo de Rivera, sota l'èmpara de l'Associació Nacional de Radiodifusió. En els parlaments van intervenir el comissari de la Generalitat de Catalunya a Tarragona i militant d'ERC, Joan Lluís Pujol i Font, a més d'Amadeu Serch i Gelambí (cap d'emissions de Ràdio Associació de Catalunya (RAC)), l'escriptor Tomàs Roig i Llop i l'enginyer Pau Llorens i Gispert, portaveu i cofundador, respectivament, de l'emissora. Malgrat tractar-se d'una activitat vinculada a una emissora radiofònica, també va exaltar el rerefons patriòtic catalanista associat a Poblet: «Poblet és el millor de la nostra història nacional (...). En mig d'un marc inigualable, els ulls dels excursionistes veuran alçar-se l'imponent Cenobi! Beneïdes siguin les seves pedres, mullades per les llàgrimes dels patriotes ardentment enyoradissos d'un gloriós passat!»⁸⁵

Aquesta vindicació de Poblet com a símbol ideològicament compartit la trobem novament en un article signat per Antoni Rovira i Virgili titulat «Catalunya i Poblet». El periodista reivindica el monestir com a símbol nacional més enllà de dretes i esquerres:

Poblet ha estat un llaç d'unió entre els catalans de diversa significació política i ideològica. L'amor a les pedres pobletanes, record de les múltiples glòries i de les múltiples tragèdies de Catalunya, ha fet convergir els esforços d'homes de tendència i de creences diferents en l'obra benemèrita de la restauració d'aquell gran monument català d'història i d'art. I heus ací que, sense cap motiu, sense cap prèvia agressió per part dels esquerristes catalans, esclata de sobte una ofensiva dretista que fa servir el cas de Poblet per a condemnar amb frases roents i injurioses les idees i els homes d'esquerra (...). Els patriotes d'esquerra havem vist amb profunda emoció i amb interès constant el ressorgiment de Poblet, i estimem els valors perennes d'aquelles pedres (...). L'ofensiva de la dreta ens ha sorprès. És una veritable provocació a la baralla. Molts dretistes que han predicat la solidaritat nacional dels catalans i la treva de les rancúnies en les hores constructives o reconstructives, avui prediquen i practiquen el destriament i l'odi. No deixen cap espai, ni el més elevat, a la col·laboració catalana en servei de la pàtria de tots i de sempre. I la contemplació de les ruïnes de Poblet que es redrecen, els inspira, no pas el sentiment de la

85. «Per la Pàtria», *Catalunya Ràdio*, 124 (15 de setembre de 1934).

unitat catalana ni el propòsit de l'esmena de vells errors, sinó l'impuls d'una investida implacable contra uns catalans que no han dit ni han fet res contra la restauració del cenobi, que amb paraules i amb actes hi ha ajudat patriòticament. ¿Quin mal esperit inspira aquesta ofensiva? Tot fa creure que és un esperit foraster. La folia de les dretes espanyoles s'ha encomanat a molts dretistes catalans, fins a molts catalanistes. Déu els vol perdre, sens dubte, perquè els va tornar folls. No ens esporugueix aquesta frenètica ofensiva dels dretistes. No retrocedirem, ni com esquerristes ni com a catalans. No ens apartarem de Poblet. Els seus records i les seves pedres són tant nostres com d'ells. Són de Catalunya. Si a la història de Poblet hi ha, al costat de glòries, crims i pecats, aquests no són pas tots dels incendiàries de l'any 1835. Hi ha pecats i crims de reis i d'abats, de nobles i de frares. ¿Que no coneixen la història del monestir de Poblet els nostres dretistes? Escriptors catòlics que la coneixen bé, han dit que la destrucció de Poblet va ésser un càstig pels greus pecats que va cometre contra el cel i contra la terra, contra Déu i contra la Pàtria.⁸⁶

Aquesta simbiosi patriòtic-religiosa, en què Poblet és indestruïble d'una Catalunya cristiana, la retrobem en un article en el qual explícitament s'exposa com «Ripoll, Poblet, Santes Creus, són els símbols de Catalunya».⁸⁷

El 1935, un any caracteritzat per la repressió dels fets d'Octubre de 1934 que es va materialitzar amb la supressió de l'autonomia catalana, la dissolució de la gran majoria dels ajuntaments governats per les forces d'esquerreres i la detenció de gairebé cinc mil persones,⁸⁸ podem ressaltar també l'intent d'imposar una lectura conservadora sobre Poblet. A més, aquest relat es feia fort gràcies al centenari de la crema de convents de 1835,⁸⁹ que va permetre enaltir el passat religiós de Poblet a partir de la denúncia de les diverses temptatives per malmetre el monestir. Així, en un article de to reaccionari aparegut al diari de la Federació de Joves Cristians de Catalunya signat per Lluís Prat, es recordava la crema de Poblet en els següents termes:

L'esperit corrosiu de la revolució francesa tramuntant les fronteres, s'anà infiltrant arreu de Catalunya i Espanya. La febre de l'Enciclopedisme s'ensenyor-

86. Antoni ROVIRA I VIRGILI, «Catalunya i Poblet», *La Humanitat*, 1012 (19 de maig de 1935), p. 1.

87. «La Pàtria i el Temple», *La Paraula cristiana*, 127 (juliol de 1935).

88. Manel LÓPEZ ESTEVE (2013), *Els Fets del 6 d'Octubre de 1934*, Barcelona, Base; Arnau GONZÀLEZ VILALTA; Manel LÓPEZ ESTEVE; Enric UCÉLAY DA CAL (eds.) (2014), *6 d'Octubre. La desfeta de la revolució catalanista de 1934*, Barcelona, Base.

89. El centenari, segons va publicar *La Veu de Catalunya*, «del gran sacrilegi. Sacrilegi religiós, sacrilegi patriòtic i sacrilegi artístic», a «El príncep de Viana», *La Veu de Catalunya* (20 d'octubre de 1935), p. 9.

ri de tots els ambients socials. Els ministres d'una dinastia corrompuda començaren a dictar lleis, segons l'esperit anàrquic, materialista i furiosament arreligiós dels inspiradors de l'Enciclopèdia. Atiades les seves passions des del mateix lloc de comanament, el baix poble començà les grans campanyes d'agitació que havien d'acabar vessant la sang innocent dels religiosos i donant al foc i a la rapinya els temples que havien bastit l'ànima de la pàtria. A primeries de 1835 a Espanya i a tot Catalunya s'encengué la lluita fratricida dels set anys entre els absolutistes realistes i isabelistes liberals (...). El 22 de juliol els dos convents de Reus cremaven pels quatre costats. La comunitat d'Escornalbou vegé, l'endemà, amb llàgrimes als ulls, els torterols de fum de Reus i acordaren retirar-se del convent abans no fossin assassinats com els seus confreres de Sant Francesc. Poblet, el gloriós monestir de Catalunya, també fou abandonat el 25 de juliol, el mateix dia que a Barcelona, la púrria popular, sortint de la cursa de braus, cremava el bo i millor dels convents i les esglésies i després de tota mena de vexacions monstruoses assassinava als innocents religiosos, religioses i sacerdots de Déu (...). El reviu de Ripoll, Poblet, Santes Creus, Escornalbou i tants d'altres monestirs de la nostra gloriosa història simbolitza el reviu de aquell esperit cristià que ens va fer dignes i grans. Catalunya serà perquè serà cristiana, diuen els nous estols de la joventut nostrada! I mentre l'il·lustre patrici Eduard Toda ajudat per la gran campanya de Ràdio Associació de Catalunya i amb la cooperació de tots els catalans va bastint materialment l'antiga glòria de la religiositat catalana, la FJC de C va bastint espiritualment, l'ànima de les noves generacions dignes continuadores d'aquells sants que amb la seva santedat donaren al nostre poble el segell de poble cristià.⁹⁰

Les conseqüències de les bullangues anticlericals de 1835 persistien, doncs, cent anys després. Aquella revolta contra els ordes religiosos pel seu suport als carlins durant la guerra civil va precipitar la fugida dels monjos de Poblet, un cop s'assabentaren dels fets succeïts a Reus, la crema del convent de Sant Francesc i el dels carmelites i els atacs contra partidaris absolutistes. La seva absència, com explica Toda a l'obra *La destrucció de Poblet*, va facilitar l'acció dels veïns de les rodalies que van destruir i calar foc al recinte monàstic. Això va facilitar el posterior espoli, que va culminar el 1836 amb l'inici de la profanació dels panteons reials. Coincidint, doncs, amb el centenari de la destrucció de Poblet diversos mitjans catòlics van rememorar els fets, tot emfasitzant de nou el caràcter religiós del monestir indistriablement associat al discurs catalanista, en el qual Poblet

90. «Ara fa cent anys», *Flama*, 180 (16 d'agost de 1935), p. 1.

esdevé un símbol pràcticament fundacional. Així, des de les pàgines d'*Acció*, un setmanari catòlic publicat a Vilafranca del Penedès, es recordava:

Catalunya té una ànima pròpia, inconfusible, viva, que fa sentir la seva immortalitat, la seva religiositat, el seu cristianisme que no pot deixar de manifestar-se en cada un dels moments de la seva història. Així com l'ànima humana té tres potències, sense una de les quals no seria tal ànima, l'ànima de Catalunya té tres grans monestirs que recorden aquelles potències, i sense un dels quals deixaria d'ésser Catalunya: Ripoll, Montserrat i Poblet. Ripoll és la memòria; Montserrat l'enteniment, Poblet la voluntat. A Ripoll s'inicià la reconquesta de la pàtria; a Montserrat s'ordenà l'estructuració de la pàtria; a Poblet es consolidà i s'engrandí la pàtria. Sempre sota el signe de la Creu, sempre sota la invocació de Madona Santa Maria, sempre sota la força de la fe (...). Catalunya ha reconstruït el Monestir de Ripoll i el retornà al culte, Catalunya ha tingut sempre a Montserrat la llar de les seves tradicions religioses i Catalunya ja de tornar Poblet a l'Església.⁹¹

Fins i tot, publicacions satíriques de l'època, com *La Esquella de la Torratxa*, tot i el seu tarannà republicà i anticlerical, es van congratular de la restauració del monestir cent anys després dels fets de 1835. Fet que accentua aquesta percepció de Poblet com a patrimoni cultural i artístic català més enllà del fet religiós:

Encara que els qui es troben a l'altra banda de la barricada pensin el contrari, nosaltres veiem amb goig la restauració del monestir de Poblet, orgull de l'art català i víctima propiciatòria de les lluites fratricides del segle XIXè. Pel mateix que la nostra gana, com a laics i liberals, no es sacia amb carn de capellà i frare, ni crua ni cuïta, el païdor i la sensibilitat rebutgen alhora la menja de convents i catedrals. Es tracta, a la fi, de monuments la vàlua artística i històrica dels quals està per damunt de qualsevulla consideració ideològica i partidista, i que formen part el nostre patrimoni (...) Està bé que Poblet torni a senyorejar, viu i renovat, amb la categoria que li escau, entre les nostres més preades riqueses nacionals i que sota de les seves voltes reposin triomfalment les cendres dels catalans il·lustres. Ens sembla encara que el millor Abat que ha tingut Poblet, abat laic, és aquest benemèrit Eduard Toda, el cavaller d'Escornalbou, que ha fet el miracle de redimir Poblet de les xacres passades i de la destrucció total que l'amenaçava. Qui no pot tornar a Poblet són els frares, si és que ha passat pel pensament de algú que això pugui passar. I tant com aquesta absurditat, que cal esvair abans que prengui forma, resulta imprudent

91. «El primer patrimoni de Catalunya és l'espiritual», *Acció*, 1369 (18 de maig de 1935), p. 1.

i desplaçada la conducta d'aquells que sota el pretext d'un zel religiós, volen aprofitar la reincorporació de Poblet a Catalunya per a bufar damunt el caliu de fets que pertanyen a la història. No és el moment escaient per a polemitzar sobre les escenes de violència de cent anys enrere (...). Poblet pertany, com hem dit, al patrimoni de Catalunya. És de tots i per a tots. Si, com diuen, es convertirà en el panteó de les grans glòries catalanes, cal pensar que entre aquestes n'hi ha de religioses i de no creients i suposem que a ningú no es posarà el vel. Potser calia posar els punts sobre les is, com hem fet, per a evitar que algú es fes certes il·lusions que no lliguen amb el nostre temps ni amb el clima de Catalunya liberal, laica i republicana.⁹²

La Lliga Catalana, el partit regionalista liderat per Cambó, partidària de resuscitar Poblet des del vessant religiós va mantenir una visió segons la qual el monestir «esdevenia símbol paradigmàtic de la Renaixença catalana i la restauració material i religiosa de Poblet es convertia també en una metàfora de com s'entenia i projectava el ressorgiment de la pàtria des dels rengles liberal-conservadors».⁹³ En un acte convocat per la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat celebrat a Poblet, el capellà Lluís Carreras va proclamar que el cenobi preservava «l'esperit creador de fe i de pàtria».⁹⁴

EL GRAN APLEC CARLÍ DE 1935

A banda de rememorar la destrucció del monestir a recer de la bullanga anticlerical del segle anterior, aquell any també permet concebre la dimensió ideològicament heterogènia que Poblet encarnava. Només així s'entén com el recinte monàstic va passar d'acollir aplecs nacionalistes, republicans i, fins i tot, socialistes, a albergar actes carlins multitudinaris.

La gran exhibició de propaganda que els carlins van celebrar a Poblet va ser un aplec polític emmarcat en una quinzena tradicionalista que es va celebrar entre el 12 de maig i el 2 de juny. Inicialment l'acte s'havia previst pel 20 de maig, però no es va poder fer per prohibició governativa, atès que era el dia que finalitzava la campanya electoral.⁹⁵ Finalment, es va dur a terme el 2 de juny de 1935. Hi van participar com a oradors Josep Bru i Jardí (periodista, president interí de la

92. PANICAL, «Glossari», *La Esquella de la Torratxa*, 2938 (25 d'octubre de 1935), p. 1570.

93. SÁNCHEZ COSTA (2011), p. 360.

94. *Ibidem*.

95. Cal esmentar com l'any anterior la celebració de l'aplec va ser prohibida per les autoritats. Segons els propis carlins, els culpables van ser «els dirigents de l'Esquerra Republicana de Catalunya que exercien despòticament el Govern de Catalunya», a «Vers l'Aplec Tradicionalista de Poblet», *Joven-tut*, 856 (15 de maig de 1935), p. 1.

Junta Provincial Tradicionalista i representant de les organitzacions carlines taragonines), Jesús Elizalde Sainz de Robles (delegat de les Joventuts Tradicionalistes de Navarra), Ginés Martínez Rubio (sindicalista i diputat per Sevilla), José Luis Zamanillo (cap dels requetès i diputat per Santander), Joan Soler i Janer (antic director d'*El Correo Catalán* i regidor per Barcelona), Casimir Sangenis i Bertrand (diputat a Corts per Lleida i vicesecretari de la Cambra Agrícola de Lleida), Joaquim Bau i Nolla (advocat i diputat a Corts per Tarragona), Maria Rosa Urraca Pastor (dirigent carlina i exinspector de Treball), Esteban Bilbao Eguía (diputat a Corts per Navarra del Bloc de Dretes) i Manuel Fal Conde (delegat nacional de la Comunió Tradicionalista).⁹⁶ Com explica l'historiador Robert Vallverdú:

la celebració d'actes multitudinaris de propaganda carlina no eren cap novetat. Eren ocasions magnifiques per difondre el seu ideari. Però els celebrats el 1935 —un any abans de la guerra— provaven, a més, la capacitat de convocatòria del partit i donaven eufòria i moral als militants i simpatitzants que, a crits, reivindicaven i exigien el retorn de la monarquia tradicionalista i les bases de la seva doctrina.⁹⁷

La xifra d'assistents a l'acte de Poblet s'apropava a les quaranta mil persones (desplaçades en 423 autocars i camions, 548 cotxes i diversos trens especials),⁹⁸ tot un esforç de mobilització considerable del carlisme en un moment cabdal. Amb la celebració de l'aplec, Comunió Tradicionalista volia marcar múscul com a «avantguarda en la lluita contra la revolució».⁹⁹ L'aplec carlí va començar amb una missa de campanya celebrada a l'esplanada de Vil·la Engràcia que va donar pas a les intervencions dels oradors convidats, prèvia interpretació per part de La Principal de Valls de la «Marxa d'Oramendi», himne del moviment carlí. A la tarda, els assistents van fer una visita al monestir abans de l'acte de commemoració del centenari de la destrucció de Poblet, que es va celebrar a l'església del mateix monestir a càrrec del reverend Jaume Barrera, membre del Patronat de Poblet i redactor d'*El Correo Catalán*. Mentre es duia a terme la visita, a la plaça exterior La Principal de Valls va realitzar una audició de sardanes.

La premsa liberal va criticar la celebració de l'acte. El diari reusenc *Les Circumstàncies*, va reduir l'assistència fins a deu mil persones tot destacant el fanatis-

96. «El Gran Aplec Tradicionalista de Poblet», *Joventut* (20 de juny de 1935).

97. Robert VALLVERDÚ (2008), *El carlisme català durant la Segona República Espanyola (1931-1936). Anàlisi d'una política estructural*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, p. 264.

98. «Notes varies de l'Aplec», *Joventut*, 859 (5 de juny de 1935), p. 4.

99. «La campanya de proselitisme tradicionalista a Catalunya», *Joventut*, 858 (29 de maig de 1935), p. 1.

me dels més joves i el fet que els requetès presents formaven uniformats.¹⁰⁰ De fet, després de dinar es va dur a terme una exhibició de tir al blanc amb pistoles, segons un periodista present, «per fer-se passar la calor».¹⁰¹

En els parlaments, diversos oradors van recordar «la profanació d'aquest gran cenobi» reivindicant alhora també Poblet com a patrimoni carlí ja que acollia «sepultats els nostres reis, que crearen la nostra grandesa».¹⁰² A diferència dels aplecs i actes anteriors organitzats pel catalanisme o entitats obreres, els carlins sí que emfasitzaren el rerefons religiós del monestir recordant com «Poblet i la Tradició cristiana reviuran esplendorosos quan el Tradicionalisme triomfi plenament».¹⁰³ En contrast també amb els catalanistes i republicans, els oradors carlins navarresos van posar en relleu l'espanyolitat de «la Catalunya autèntica (...) disposada sempre a defensar la terra catalana i la terra espanyola de l'host revolucionària»¹⁰⁴ i, fins i tot, van fer referència en forma de befa als Fets del 6 d'octubre. La defensa de la unitat de la pàtria, que només podia ser «una i plural» segons la concepció carlina.¹⁰⁵ Altres convidats, en les seves intervencions, es van obcecar a carregar contra les esquerres, el parlamentarisme liberal i la República. Un exemple el trobem en el discurs d'Urraca Pastor: «Vosaltres (...) representeu l'autèntica Catalunya falsejada aquests anys ignominiosos de República pels sense pàtria», o en el de Bau Nolla: «Azaña (...) és el mateix que va perseguir la premsa, els catòlics i va esquarterar Espanya».¹⁰⁶ En la darrera intervenció, el màxim dirigent tradicionalista, Fal Conde, es va adreçar als presents reclamant-los restar amatents per «quan l'organització sia un fet serà l'hora de reclamar el poder (...) s'apropa l'hora de la realitat».¹⁰⁷

Com afirma Vallverdú, l'èxit de Poblet va encoratjar els carlins a projectar altres actes similars. Així, el següent aplec es va acordar que se celebraria el 27 d'octubre de 1935 a Montserrat. Tanmateix, com en el cas de Poblet, es va haver d'ajornar per ordre governativa. Finalment, aquest es va realitzar el 3 de novembre d'aquell mateix any. El retard «lluny de perjudicar-lo, li donà publicitat i aconseguí que a la muntanya es reunissin 40.000 persones».¹⁰⁸

100. «Pobres nois!, feia llàstima veure'ls vestits d'uniforme i equipats; solament els mancava el fusell i cap a la muntanya falta gent», a VALLVERDÚ (2008), p. 267-268.

101. «Els carlins a Poblet», *Les Circumstàncies* (7 de juny de 1935).

102. «Després de l'èxit, cal intensificar l'actuació», *Juventut*, 859 (5 de juny de 1935), p. 1.

103. *Ibidem*, p. 1.

104. *Ibidem*, p. 2.

105. VALLVERDÚ (2008), p. 266.

106. «Després de l'èxit, cal intensificar l'actuació», *Juventut*, 859 (5 de juny de 1935), p. 2.

107. *Ibidem*, p. 3.

108. VALLVERDÚ (2008), p. 269-270.

SEU DE CONGRESSOS PROFESSIONALS I POL D'ATRACCIÓ TURÍSTICA

A banda d'acollir actes i aplecs organitzats per formacions i entitats polítiques, Poblet també va ser objecte de visites turístiques —que van anar en augment durant aquests anys— i, a més, va albergar diversos congressos professionals. Així, entre el 12 i el 14 d'octubre de 1935, el recinte monàstic va hostatjar la celebració del II Congrés d'Arquitectes de Llengua Catalana, organitzat per l'Associació d'Arquitectes de Catalunya, sota el patronatge de la Generalitat i de l'Ajuntament de Tarragona.¹⁰⁹ Per tant, més enllà de l'innegable simbolisme que Poblet encarnava per espais polítics ben diversos, el monestir també va atreure sectors professionals atrets per celebrar les seves activitats en un recinte històric. Un altre exemple similar el trobem l'any següent, quan el maig de 1936 es va celebrar el 1r Congrés Jurídic Català¹¹⁰ i el juny d'aquell mateix any s'hi va dur a terme la cloenda de la cinquena Assemblea de la Federació Espanyola de Sindicats d'Iniciativa i Turisme.¹¹¹ Ben segur, la celebració d'aquesta mena d'esdeveniments cal analitzar-la com l'explotació d'una nova via d'ingressos que permetés recollir fons per culminar les obres de reconstrucció.¹¹²

Encara el 1935, l'any en què Toda va publicar la memòria del Patronat sobre la reconstrucció de Poblet, *Obres realitzades de 1930 a 1934 pel Patronat del Monestir*, que recollia de forma detallada els avenços del projecte,¹¹³ el recinte va acollir, el 20 d'octubre, la cerimònia del trasllat als panteons reials de les despulles del Príncep de Viana, organitzats per la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat, el Patronat de Poblet i Ràdio Associació de Catalunya.¹¹⁴ Un acte rellevant i de caire institucional que el catalanisme polític va interpretar com de reafirmació nacional. Segons la crònica dels fets,

els mossos d'esquadra, de gala, feien guàrdia d'honor (...). El taüt que guarda les despulles, és de vellut negre amb escuts laterals i cantoneres de ferro als angles. El cos de Carles de Viana estava vestit d'hàbit (...). Una vegada a l'es-

109. «II Congrés d'Arquitectes de Llengua Catalana», *La Publicitat* (10 d'octubre de 1935), p. 8.

110. Vegeu «El primer Congrés Jurídic Català», *La Humanitat*, 1322 (21 de maig de 1936), p. 9, i «El I Congrés Jurídic Català», *La Publicitat* (22 de maig de 1936), p. 4.

111. Antoni VIVES I REUS (2019), *Història del Sindicats d'Iniciativa i Turisme de Tarragona*, Tarragona, Universitat Rovira i Virgili, p. 71.

112. Altres formes d'aconseguir diners van ser l'organització de visites turístiques i la venda de postals i records del monestir. En aquesta línia, l'arribada de les despulles del príncep de Viana també van esdevenir un reclam per atraure turistes provinents de zones com Aragó o Navarra, interessats en l'indret on estava soterrat l'hereu del Regne de Navarra.

113. Aquell mateix any Toda va publicar l'obra *La destrucció de Poblet*, hi descrivia els anys en què el monestir va restar abandonat, sense monjos, i obert als saquejadors.

114. «Al Monestir de Poblet va tenir lloc la cerimònia del trasllat de les despulles del Príncep de Viana», *La Humanitat*, 1141 (22 d'octubre de 1935), p. 5.

glésia, el taüt fou dipositat en un cadafal, davant la tomba dels Cardona (...). El trasllat de les despulles del Príncep de Viana resultà un acte patriòtic i emocionant. Passaven de tres mil les persones que hi assistiren.¹¹⁵

A les pàgines de *La Veu de Catalunya* es va descriure la diada com «una de les efemérides més glorioses de la Història de la restauració espiritual del nostre país». ¹¹⁶ Balcells afirma que «si Poblet es pot considerar un lloc de memòria dels catalans, no és pel fet que constitueix el conjunt monumental monàstic més important d'Europa, sinó perquè és el panteó dels reis de la Corona d'Aragó». ¹¹⁷

De fet, aprofitant aquesta celebració, les autoritats de Barcelona, encapçalades per Josep Pich i Pon, com a governador general interí de Catalunya, i Lluís Duran i Ventosa, com a conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, feren públic un decret pel qual es promovia la construcció d'un panteó de catalans il·lustres al monestir per conservar les restes dels reis catalans. ¹¹⁸ La premsa es feu ressò del projectat panteó. ¹¹⁹ D'aquesta forma s'atorgava una pàtina institucional al recinte que allotjava les despulles dels monarques del Casal de Barcelona i, de passada, s'afegia un nou atractiu a explotar turísticament i amb projecció més enllà del Principat. La voluntat de les autoritats era dignificar el monestir i avançar en el procés de reconstrucció.

Malgrat la conjuntura complexa, Poblet determinava consensos unànims, i en aquest sentit es va aconseguir que les autoritats invertissin per restaurar el conjunt monumental. Així, sabem que, entre 1930 i 1935, el monestir va tenir unes millores que incloïen «aigua corrent, serveis sanitaris i llum, es col·locaren més d'un centenar de portes, seixanta finestres de plom juntament amb mig centenar de reixes i va ser habilitada la casa del mestre de novicis per al Patronat. Toda passà a residir a Poblet per vigilar i activar les obres». ¹²⁰ Les reformes i rehabilitacions de diferents parts del conjunt monumental s'acompanyaren de la devolució de part del patrimoni pobletà que s'havia dispers des de 1835 i que havia anat a parar en diferents indrets, tant de privats com d'institucions culturals del Principat. El Patronat de Poblet feu constar les devolucions en les actes així com el fet que la catedral de Tarragona es va negar a tornar el drap mortuori dels

115. «Les despulles de Carles de Viana foren traslladades al panteó dels Cardona i fou reconciliada l'església de Santa Maria de Poblet», *La Humanitat*, 1441 (22 d'octubre de 1935), p. 3.

116. «La resurrecció del monestir de Poblet», *La Veu de Catalunya* (22 d'octubre de 1935), p. 13.

117. Albert BALCELLS (2008), *Llocs de memòria dels catalans*, Barcelona, Proa, p. 236.

118. GUITERT (1955), p. 246.

119. Ventura GASSOL, «Poblet, panteó de catalans il·lustres», *La Humanitat*, 1172 (27 de novembre de 1935), p. 1.

120. BALCELLS (2008), p. 246.

Cardona-Sogorb i el cos de Jaume I.¹²¹ Segurament, la conjuntura republicana dificultà una més ferma reivindicació del rei conqueridor dels catalans, però no deixa de ser significatiu que, en un llibre popular com la *Història de Catalunya per a nois i noies*, de Ramon Torroja, es presentés Jaume I com un rei «robust, molt alt, formós, de bellesa baronívila» o que destaqués per saber «fer la guerra» i «governar els pobles» o un rei que aspirava a l'afecte dels catalans, com recordava Ferran Soldevila a *Història de Catalunya. Primeres lectures*.¹²²

Tanmateix, en aquells anys el monestir novament va ser objecte d'intents d'apropiació per part de partits i formacions polítiques diverses. En aquest sentit, Rovira i Virgili va denunciar una campanya dretana que pretenia assumir el simbolisme de Poblet tot recordant com havia estat «un llaç d'unió entre els catalans de diversa significació política».¹²³

LA GUERRA COM A COHESIONADORA D'UN SÍMBOL TRANSIDEOLÒGIC

A inicis de 1936, Malgrat l'escassetat de recursos financers majoritàriament provinents de donacions, van continuar les obres de reconstrucció, com la volta de la capella de Sant Esteve o la torre de les Hòsties, mentre es reordenaven i classificaven els fragments de les tombes reials de cara a la seva futura restauració.

Les perspectives, però, aviat es van veure estroncades per l'inici de la guerra l'estiu de 1936, arran del fallit cop d'estat perpetrat per un sector de l'Exèrcit espanyol. Durant el mes d'agost, el *Butlletí Oficial de la Generalitat de Catalunya* va anunciar la dissolució dels patronats de Poblet (que es va reunir per darrera vegada el 10 de juliol de 1936) i Santes Creus i el nomenament d'Eduard Toda com a comissari de la Generalitat de Catalunya al monestir.¹²⁴ Segons l'ofici tramès a Toda, va ser nomenat «delegat especial per a la incautació dels edificis i els seus continguts artístic-arqueològics de la comarca de la Conca de Barberà i els seus contorns, i especialment el Monestir de Vallbona de les Monges, filial de Poblet».¹²⁵ En aquest context, Poblet, com també Santes Creus i els museus de Reus i Tarragona, va exercir com a magatzem dels objectes d'art religiós —o arxius refugi com

121. BASSEGODA (1983), p. 202.

122. SANCHEZ COSTA (2011), p. 344-345.

123. ANTONI ROVIRA I VIRGILI, «Catalunya i Poblet», *La Humanitat* (19 de maig de 1935), p. 1.

124. Decret publicat en el vol. VIII, any IV, n. 227, p. 1047 del Diari Oficial de la Generalitat. Vegeu també «Generalitat de Catalunya», *Diari de Barcelona. Portantveu d'Estat Català* (15 d'agost de 1936), p. 10.

125. Document mecanoscrit dipositat a l'arxiu del Museu Nacional Arqueològic de Tarragona (MNAT), recollit a Joaquim NADAL; Mireia CAPDEVILA (eds.) (2022), *El patrimoni artístic català durant la Guerra Civil espanyola*, Barcelona, Memorial Democràtic-Generalitat de Catalunya, p. 111.

se'ls va anomenar oficialment¹²⁶— que es van poder recuperar durant les primeres setmanes de juliol de 1936.¹²⁷ La decisió de convertir Poblet en refugi documental dels arxius de la Catalunya occidental, en lloc de Vilanova de Meià, Solsona o Vallbona de les Monges, va venir donada, segons l'advocat Antoni Bergós, comissari de la Generalitat de Catalunya a Lleida, perquè Poblet, a banda de tenir «capacitat, parets gruixudes i camins de poc trànsit», a més, oferia «l'avantatge de tenir al Sr. Toda que dobla el prestigi del Monument».¹²⁸ Finalment, el 29 de novembre de 1937, el conseller de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Carles Pi i Sunyer, va resoldre «destinar el Monestir de Poblet a lloc de concentració provisional dels fons documentals i objectes d'art i històrics de les ciutats i viles de la Catalunya occidental (...) amb el fi de proveir millor a la seva seguretat durant les actuals circumstàncies de guerra».¹²⁹

Més enllà de la destrucció d'objectes, en aquest context els religiosos també van tèmer per la seva vida. Així, el rector de la parròquia de l'Espluga de Francolí, mossèn Saladrigas, va fugir, tot i que el 22 de juliol acabaria sent detingut i assassinat. Un dia abans, l'arquebisbe de Tarragona, el cardenal Vidal i Barraquer, i el bisbe auxiliar, Manuel Borràs i Farré, escortats per tres policies, es van desplaçar fins al monestir, on van arribar de matinada. D'aquesta manera van atendre els precis de les autoritats que els havien recomanat fugir a un lloc segur. Tot i així, com explica l'eclesiàstic i historiador Joan Serra i Vilaró, «a desgrat de les precaucions, no es va poder evitar que els obrers que treballaven a Poblet portessin als seus respectius pobles la notícia que el senyor Cardenal s'havia refugiat al Monestir».¹³⁰ De fet, el mateix Toda va ser qui, d'acord amb l'arquebisbe, va informar de la seva presència els membres del comitè revolucionari de Vimbodí amb l'esperança d'assegurar la protecció dels seus hosts. A mitja tarda del dia 23 de juliol, però, coneixedors de l'amagatall, un escamot de milicians cenetistes armats de Vimbodí, entre els quals n'hi havia algun arribat de l'Hospitalet de Llobregat, es va dirigir a Poblet per detenir-los. L'arquebisbe i el seu secretari, el també religiós Joan Viladrich i Viladomat, van ser arrestats i traslladats a Vimbodí. Mentrestant, Borràs va restar amagat al monestir per petició expressa de l'arquebisbe (posteriorment acabaria detingut, empresonat i executat a trets al coll de Lilla per

126. Jaume ENRIC (2003), «El monestir de Poblet i el salvament dels arxius a la Conca de Barberà durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939)», *Aplec de Treballs*, 21, p. 282.

127. NADAL; CAPDEVILA (2022), p. 112-113.

128. ENRIC (2003), p. 286.

129. *Ibidem*, p. 287.

130. Joan SERRA I VILARÓ (1946), *Víctimas sacerdotales del arzobispado de Tarragona durante la persecución religiosa del 1936 al 1939*, Tarragona, Tipografia Successors de Torres i Virgili, p. 22.

membres dels comitès locals de Montblanc i Vimbodí).¹³¹ La pana d'un dels vehicles va permetre que guàrdies d'assalt arribats des de Montblanc els interceptessin i s'enduguessin els detinguts a la presó de la capital de la Conca de Barberà. Després de la intercessió en nom de la Generalitat de Catalunya del diputat Joan Solé i Pla, Vidal i Barraquer i el seu secretari van ser alliberats la matinada del 25 de juliol, aleshores van marxar cap a Barcelona sota la protecció del Govern català. Cinc dies després es traslladaren a Itàlia. Davant aquests fets, la Generalitat va decidir, el mateix mes de juliol, enviar «alguns mossos d'esquadra a Poblet per tal de custodiar el monument»,¹³² tot i que hi van romandre poc temps.

En paral·lel, Toda va tractar de continuar les obres de reconstrucció —que no s'aturarien fins el 1939—, va evitar, però, col·locar portes i finestres enlloc, una mesura amb la qual volia evitar «l'ocupació del Monestir i la seva conversió en hospital de campanya, quadra, magatzem farmacèutic o asil de refugiats». ¹³³ Bassegoda explica com, aprofitant l'avinentsa de l'espoli que patien els arxius i espais religiosos de la comarca, Toda va «fer tornar a Poblet objectes que havien estat sostrets del monestir». ¹³⁴

En plena guerra, a més, una delegació dels membres del Ple de la Mesa de la Societat de Nacions, convidada pel Govern de la República, va visitar Poblet durant la segona meitat de 1937, juntament amb els directors dels museus de Londres i grups de parlamentaris francesos i anglesos. Tots ells van ser rebuts per Toda, que actuava com a comissari de la Generalitat. ¹³⁵ La finalitat d'aquesta visita era demostrar davant el món la fal·làcia de la propaganda franquista i l'esforç del Govern de la República per salvaguardar el patrimoni cultural religiós del conjunt de l'Estat.

Pocs dies abans de l'entrada de les tropes franquistes a Barcelona, Frederica Montseny, l'anarquista exministra de Sanitat del Govern espanyol, va publicar a *Solidaridad Obrera* un article titulat «Los nietos de los almogávares»¹³⁶ en què, segons l'historiador Albert Balcells, reconeixia Poblet com a símbol nacional català, «al qual recórrer per cridar a una resistència sense recursos ni moral quan Catalunya era ocupada per les tropes enemigues de la República». ¹³⁷

131. També va ser executada, en el seu cas a Barcelona, Anna Girona, que havia estat vocal del Patronat de Poblet i havia residit una curta temporada a Poblet. Vegeu BASSEGODA (1983), p. 211-212.

132. BASSEGODA (1983), p. 212.

133. *Ibidem*.

134. *Ibidem*.

135. *Ibidem*, p. 213.

136. Frederica MONTSENY, «Los nietos de los almogávares», *Solidaridad Obrera*, 2095 (13 de gener de 1939), p. 4.

137. BALCELLS (2008), p. 247.

A inicis de gener de 1939 les tropes de l'Exèrcit del Nord, comandades pel general Fidel Dávila, s'havien fet amb el control de la carretera de l'Espluga de Francolí a Prades. Aleshores dues companyies de la Guàrdia d'Assalt van arribar al monestir per organitzar una línia defensiva i tractar de retrassar l'avanç de les unitats franquistes. Els guàrdies es desplegaren a un parell de kilòmetres del monestir. Mentre, els militars sollevats pretenien ocupar Poblet, segons apunta Bassegoda, «sense ocasionar danys de cap mena». ¹³⁸ Després de la retirada de les forces republicanes, les tropes franquistes arribaren al monestir, quan «el Comandant Segarra amb el metge militar Manuel Álvarez, alguns oficials i un escamot de soldats travessà la plaça i es plantà davant de la Porta Reial tot trucant enèrgicament. De dins el conserge preguntà... “Qui és?” i el comandant Segarra digué “Espanya!”». ¹³⁹ Com va explicar Toda anys després, els arxius dipositats a Poblet havien sortit del monestir el 6 de gener de 1939 en cinc grans camions.

L'inici de la guerra civil convergí, doncs, amb el darrer intent d'explotar el simbolisme de Poblet. Malgrat el seu indubtable rerefons religiós i l'històric pòsit anticlerical de l'anarquisme, Montseny, coneixedora del poder simbòlic del monestir, no va dubtar a emprar el referent de Poblet per tractar d'activar un darrer alè de resistència en els abatuts i esgotats combatents republicans, titllats com a nets dels almogàvers, en un ús de la retòrica èpica nacional més pròpia del nacionalisme radical que dels cercles llibertaris. El 12 de gener, una ordre del Ministeri d'Educació Nacional creava el nou Patronat de Poblet. Inicialment, Toda en va restar exclòs, tot i que només va ser momentàniament. Mesos després d'acabada la guerra, el novembre de 1940, la comunitat de Poblet va ser refundada per diversos monjos de la Santa Croce de Roma. ¹⁴⁰

138. BASSEGODA (1983), p. 214.

139. *Ibidem*, p. 215-216.

140. BALCELLS (2008), p. 247.

Figura 1. Ball de sardanes al claustre del monestir de Poblet (1920). Autor: Josep Brangulí. Fons Brangulí (Fotògrafs). Arxiu Nacional de Catalunya.

Figura 2. Visitants a la sortida de l'església, per la façana barroca anomenada *façana de la Galilea*. Monestir de Poblet (1925). Autor: Josep Brangulí. Fons Brangulí (Fotògrafs). Arxiu Nacional de Catalunya.

Figura 3. Alfons XIII i Victòria Eugènia de Battenberg, reis d'Espanya, acompanyats pels seus fills, els infants Jaume, Maria Cristina i Beatriu, visiten el monestir de Poblet (1930). Autor: Josep M. Sagarra. Fons Josep Maria Sagarra i Plana. Arxiu Nacional de Catalunya.

Figura 4. Eduard Toda —assegut, segon d'esquerra a dreta— president del recentment creat Patronat de Poblet, acompanyat d'altres personalitats, als estudis de Ràdio Associació de Catalunya on havia fet el parlament inaugural del cicle de conferències radiades en pro de la restauració del monestir de Poblet, Barcelona (1935). Autor: Josep Brangulí. Fons Brangulí (Fotògrafs). Arxiu Nacional de Catalunya.

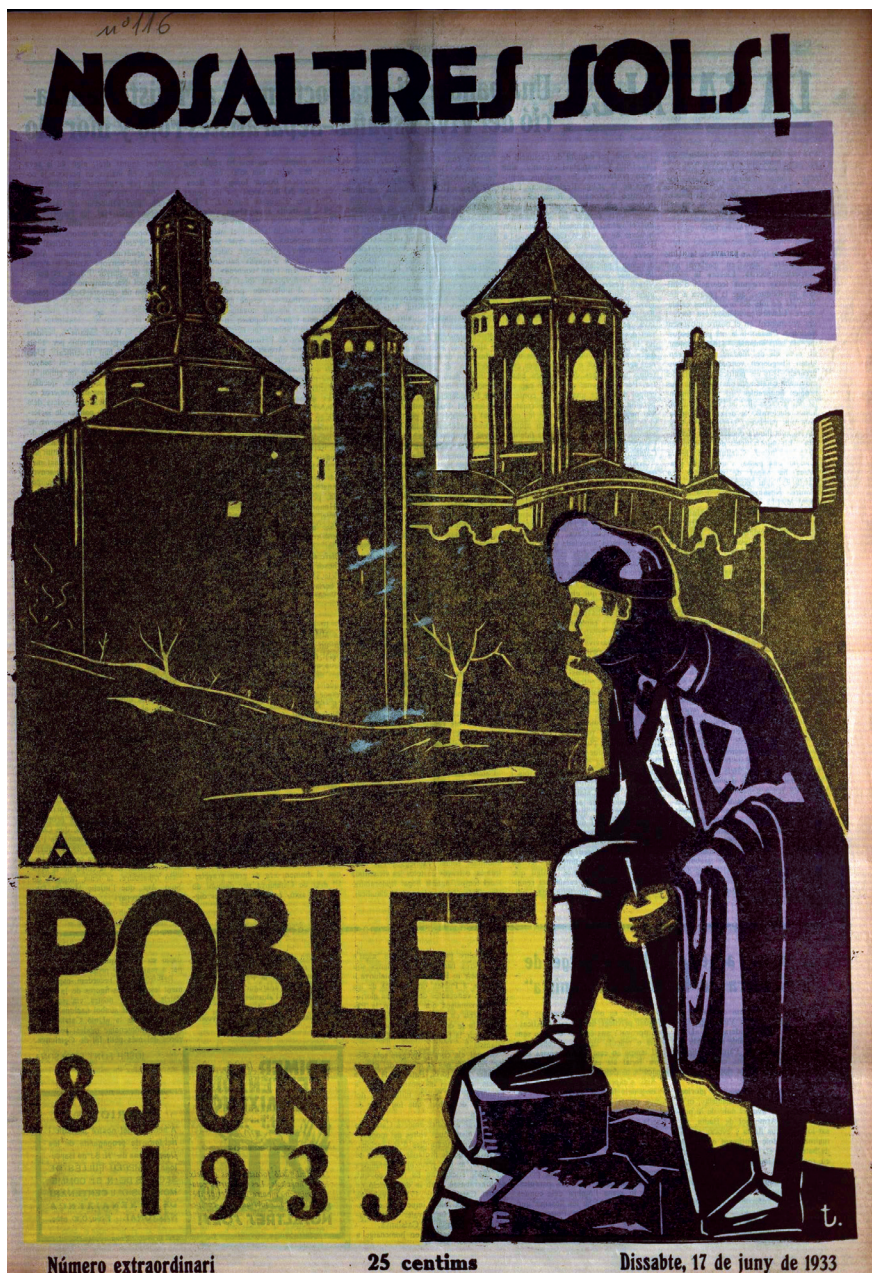
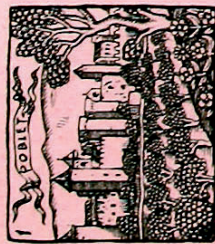

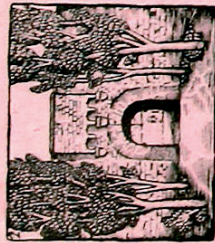
Figura 5. Portada del número (extraordinari) 116 de *Nosaltres Sols!* Publicació adherida a la *Unió Catalanista*, publicat el 17 de juny de 1933. Arxiu de Revistes Catalanes Antigues. Biblioteca de Catalunya.

AUCA DE POBLET

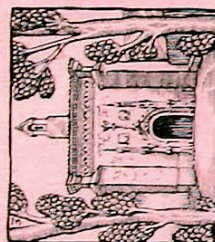
(Lletra de J. M. de S.)

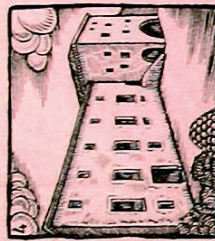
1. — Encara s'aguanta dret el Monestir de Poblet.

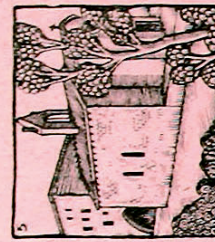
2. — És magnífica l'entrada per la gran Porta Daurada.

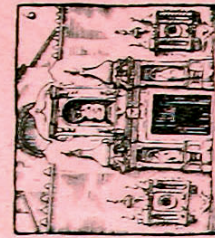
3. — No hi ha al món qui no recordi la capella de Sant Jordi.

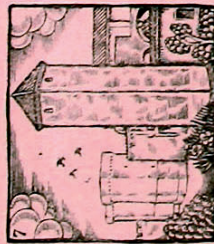
4. — La casa que veus primer és la casa del Roser.

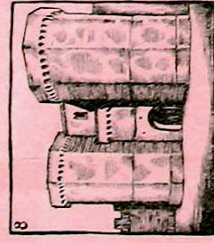
5. — Una passa el peu camí: i ets a Santa Caterina.

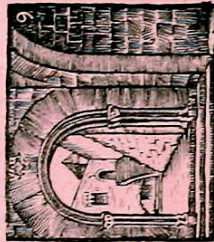
6. — A veus flanejant com un fuc, del Temple el portal barre.

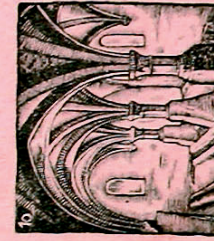
7. — La torre dels Subarcs, va servir pels presoners.

8. — Has de mirar amb el front alt, l'altiva Porta Reial.

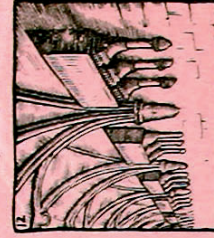
9. — L'escala veuràs aquí del Palau del Rei Murti.

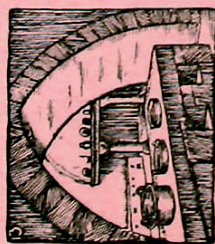
10. — El Cellar a l'altre cantó guardava vi del reu.

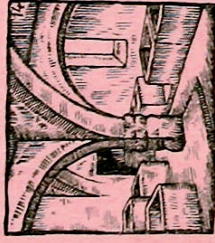
11. — El claustre cultuerna i erida i és tot de pedra florida.

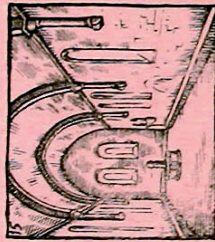
12. — Al seu mur dormen segures admirables sepultures.

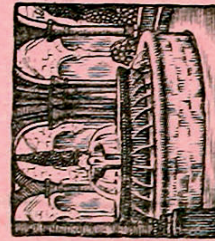
13. — Aquests fogons imponents van coure molts aliments.

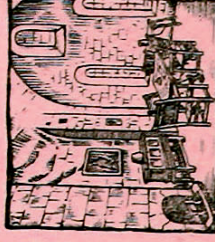
14. — Si dins del rebost et fiques, de l'oli veuràs les piques.

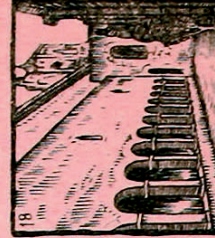
15. — Ample i llarg el Refector, té una trona pel lector.

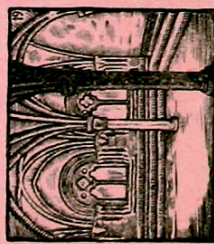
16. — El brulador del Temple és la gràcia de Poblet.

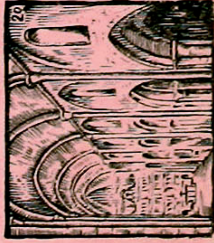
17. — En aquest local hi havia calderero i barberia.

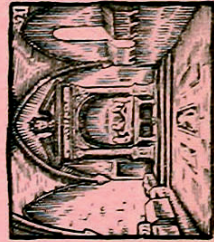
18. — Del hell claustre dels novicijs resten sols aquests indris.

19. — Té un aire noble i preclat la Sala Capitular.

20. — El Temple, de gran volada, és tot de pedra preclada.

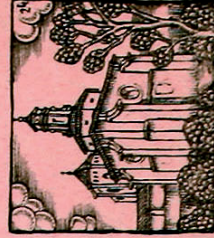
21. — De la portalada a un pas, la Capella veuràs.

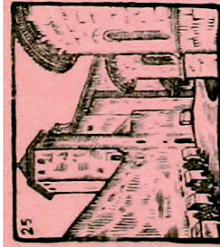
22. — Son les Reals Sepultures despullades d'escultures.

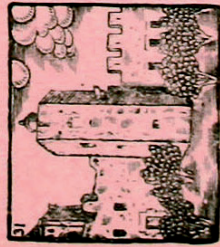
23. — L'Altar Major resplendent, fou fet per Damià Forment.

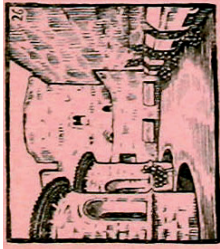
24. — Cap mes sagristia es troba com la Sagristia Nova.

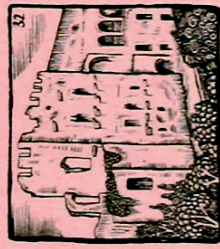
25 — Salca en un lloc solitari la Torre de l'Hostiari.

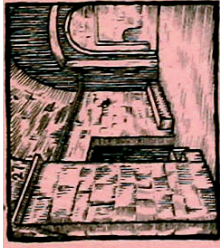
31 — Dels monjos folla l'alta torre va veient el temps com corre.

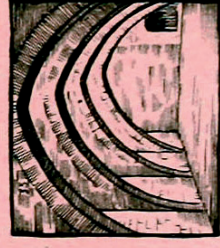
26 — Prop dels absis, i a peu pla, reposa l'antig Fossar.

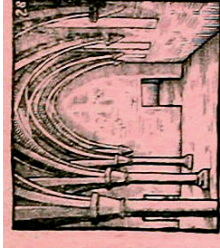
32 — Els reis anant de viatge aquí preuenen hostatge.

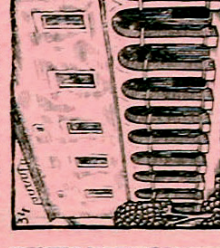
27 — Escollit aquest llocatori conversa, erit i desori.

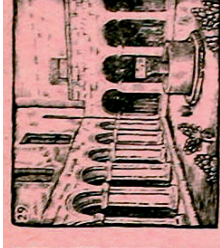
33 — De les construccions primeres son eixes voltes seccres.

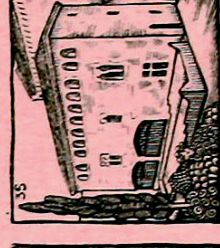
28 — La Biblioteca dels Freres era plena d'obres rares.

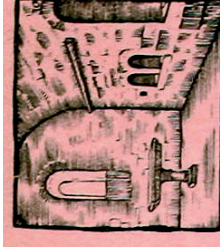
34 — Les Cases Noves que veus anopluguen els museus.

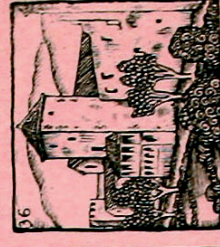
29 — Encara un perfum s'eleva del claustre de Sant Esteve.

35 — En aquests bells edificis visqué el Mestre de Novies.

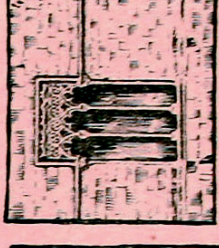
30 — Té al seu costat la capella que és de Poblet la més vella.

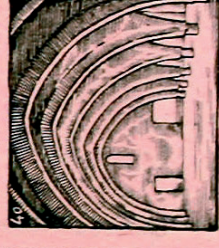
36 — Sembla que la vista voli des de la Torre de l'oli.

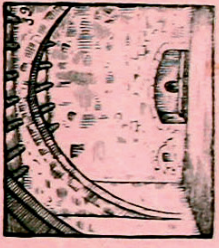
42 — Lad Palau, parlant en plaça, hi feien la xocolata.

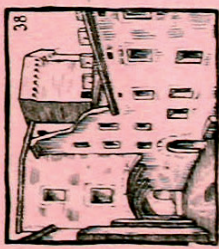
41 — El Palau del Rei Martí per palau no va servir.

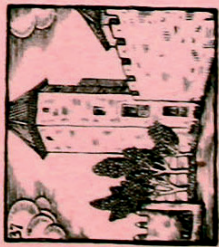
40 — Aquí dormien els monjos en cures no gaire llonges.

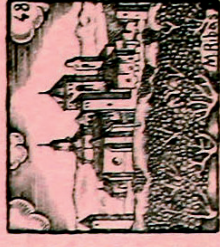
39 — Deu sap quan se'n va enforçar a dins d'aquest Fossar de Pal.

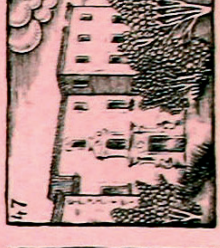
38 — En el Pati dels Clavells reposaven freres vells.

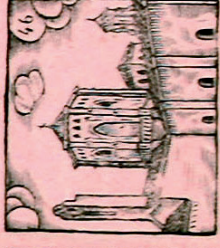
37 — Encara vola millor dalt la Torre del Prior.

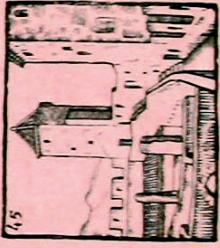
48 — Es bella per tot indret la silueta de Poblet.

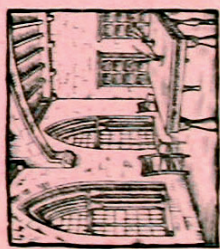
47 — El Palau Nou de l'Abat resta mig enderrocant.

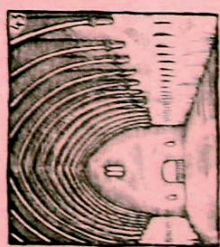
46 — S'aixeca al cel el Canóric com un còntre llautori.

45 — Des del Pac de l'Abad veus les muralles i els còntres.

44 — L'Arcu guardava aquí dins venerables pregants.

43 — Despullats de prejudicis, dormien aquí els monjos.

Figura 6. Auca de l'any 1935 on es destaca el valor patrimonial i identitari de Poblet, així com el paper preeminent d'Eduard Toda en tot el procés de recuperació. El mateix any es van fer impressions de l'auca amb autories diferents, però amb poques variacions. Lletra: Josep M. de Sagarra. Dibuix: Marià Ribas i Bertran. *Auca de Poblet*, Typys Monas-terii Populetti, 1935, CRAI-Biblioteca Pavelló de la República, Universitat de Barcelona.

Figura 7. Representants de Navarra i Aragó traslladen el fèretre amb les despulles del príncep Carles de Viana al panteó reial de l'església major del Monestir de Poblet (1935).
Autor: Josep Brangulí. Fons Brangulí (Fotògrafs). Arxiu Nacional de Catalunya.